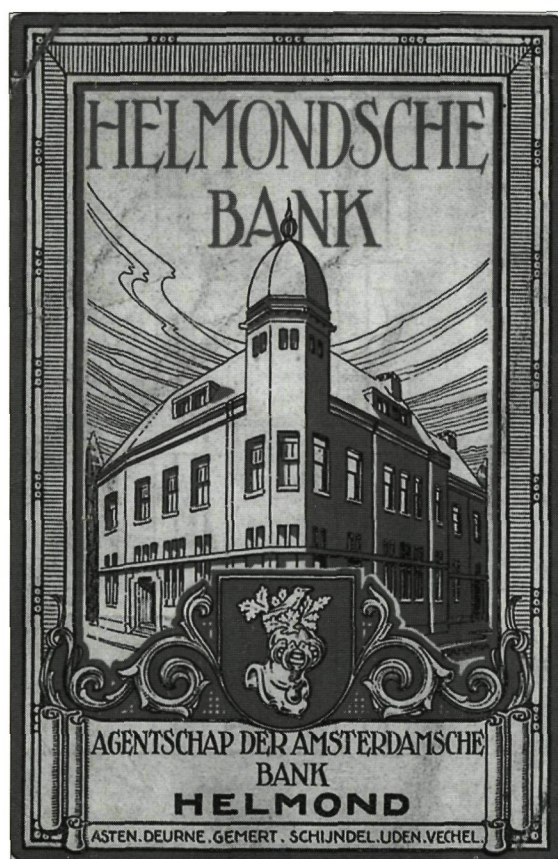

Helmonds Heem

Periodiek van Heemkundekring Helmond Peelland

2000 nummer 1

Helmondse muntschat

HELMONDS HEEM

2000 NUMMER 1

Dit is een uitgave van de
heemkundekring
Helmond-Peelland,
opgericht 24 mei 1948

Abonnement:

Tasmanstraat 28
5703 AW Helmond

Redactie:

Henk Berkers
Jeroen van der Heijden
Gabriël van Neerven
Martin Philipsen
Frans Smulders
Sanne Vonk

Redactie adres:

Julianalaan 30
5707 HR Helmond
Tel. 0492 - 547247

Druk:

Vane Druk

**Kringlidmaatschap
incl. abonnementen:**
fl. 37,50 per jaar

**Abonnement
zonder lidmaatschap:**
fl. 32,50 per jaar

Uw bijdrage graag op:
Postgiro 26410 99 t.n.v.
Penningmeester
HKK Helmond Peelland
Nieuwveld 118
5702 HW Helmond

ISSN 0166-3585

INHOUD

Redactioneel	5
De muntschat van het huis De Valck	7
<i>door Gabriël van neerven, Martin Philipsen en Frans Smulders</i>	
Bijlage: overzicht van de munvondst in het huis De Valck	13
De munten uit huis De Valck nader bekeken	17
<i>door Sanne Vonk</i>	
Over muntslag en muntvoet	18
Handwerk	19
Koopkracht in de 17e eeuw	19
De Bourgondische periode	20
Malversaties en malaise	21
Munthuizen uit de Bourgondische periode	22
De periode vanaf de afscheiding in 1581	24
Munten voor de export	28
Een eerste analyse	28
Literatuur	28
Sparen in de spaarpot en bij de bank	29
<i>door Bregje van der Heijden</i>	
Wisselbrief	29
Literatuur	30
De ABN-AMRO-bank en haar voorlopers in Helmond	31
<i>door Gabriël van Neerven</i>	
De wortels van de ABN in Helmond	32
De wortels van de Amro bank in Helmond	37
De ABN AMRO-Bank NV	45
Literatuur	45
Noten	46

De redactie is niet aansprakelijk voor de inhoud van de geplaatste artikelen. Het redactie-adres staat daarom open voor alle reacties. Ook kopij is daar van harte welkom. De redactie behoudt zich het recht voor artikelen in te korten of aan te passen. Kopij bij voorkeur aanleveren op floppydisk in Word of Ascii-formaat. Gebruik zo min mogelijk opmaakcodes en bij voorkeur eindnoten in plaats van voetnoten.

Advertentietarieven: f 75,- voor een hele pagina, f 50, voor een halve pagina. Bij langdurige plaatsing gelden andere tarieven. Inlichtingen en opgave bij het secretariaat, tel. 0492 - 527917. ALLE AFBEELDINGEN zijn - met vriendelijke toestemming - afkomstig van het gemeente-archief te Helmond. De foto's van de muntschat van huis De Valck worden gepubliceerd met toestemming van het ROB Amersfoort

REDACTIONEEL

Op de hoek van de Markt en de Kerkstraat verdween in 1990 een van de oudste Helmondse panden. Een pand dat bij nader onderzoek veel ouder bleek te zijn dan gedacht. Dit huis droeg lang de naam De Valck.

Huize De Valck is onderwerp geweest van een serie artikelen in het Helmonds historisch jaarboek De Vlasbloem van 1993. Een daar aangekondigd verhaal over de muntschat die in dit huis gevonden werd, is nimmer geschreven. Hierbij een aanzet tot dit verhaal. Deels om de muntschat aan de vergetelheid te ontrukken, deels omdat dit een typisch voorbeeld is van een onderwerp waarover nog heel wat vragen bestaan. Graag danken wij de Historische en archeologische vereniging Helmont in de persoon van Theo de Jong en Janus Swinkels voor de prettige samenwerking.

De navolgende artikelen pretenderen niet alle vragen te beantwoorden. Daarvoor is specialistische kennis nodig die bij de redactie van het Helmonds Heem ontbreekt. Wel hopen we, dat dit boekje aanleiding kan zijn voor specialisten om een nadere blik te werpen op de vragen rond deze Helmondse muntschat. En natuurlijk vooral een antwoord te geven op de vele vragen die nog rond deze muntvondst open staan. Wellicht dat deze oproep aanleiding vormt om later nog eens op dit onderwerp terug te komen. Reacties zijn zoals altijd welkom!

Wat niet wegneemt dat bij alle kennis van (lokale) geschiedenis die opgebouwd wordt, er nu eenmaal altijd onbeantwoordbare vragen blijven bestaan. Dat is de uitdaging voor geïnteresseerden, het mysterie voor wie wil speculeren, een twistpunt voor specialisten. Al die groepen wensen wij veel leesplezier toe.

De redactie

Het huis De Valck, zoals het er in 1880 uitzag. Dit is een van de oudste foto's van het pand (fotograaf onbekend).

DE MUNTSCHAT VAN HET HUIS DE VALCK

Door Gabriël van Neerven, Martin Philipsen en Frans Smulders¹

Kort voor 1442 werd aan de zuidzijde van de Markt - op de hoek met de Kerkstraat - een grote woning gebouwd,² waarvan de voor- en zijgevels opgetrokken waren in bakstenen. Dit huis staat vanaf 1481 bekend als De Valck.³ Het werd in juni/juli 1990 gesloopt om plaats te maken voor een zaak in huishoudelijke artikelen.

Na de presentatie van de nieuwbouwplannen door de eigenaar - de familie Roxs - en de gemeente Helmond, stelde de Historische en archeologische vereniging Helmont voor om bouwhistorisch en archeologisch onderzoek te (laten) doen.

Zodra in maart 1990 het bouwhistorisch onderzoek kon beginnen, bleek al snel dat van het middeleeuwse pand heel wat meer over was dan aanvankelijk gedacht werd. Daarop werd professionele hulp ingeroepen van het bureau Hermans en Kamphuis uit Nijmegen voor bouwhistorisch onderzoek.⁴

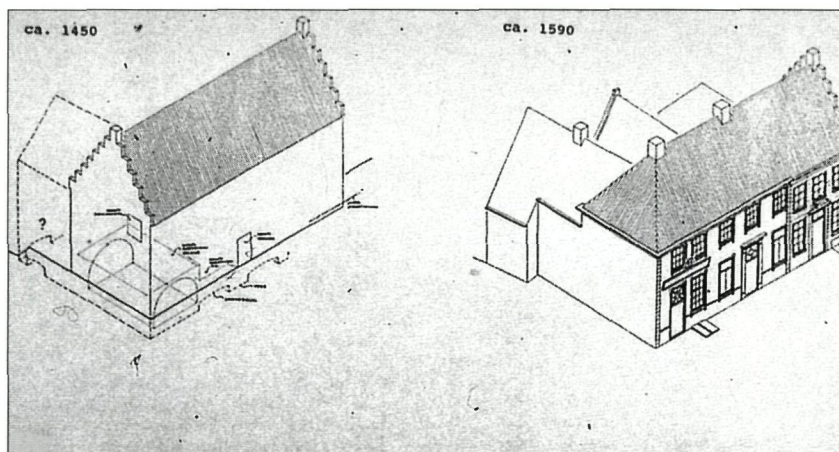
Om het bouwhistorisch onderzoek te ondersteunen werd vanaf 6 juli 1990 een beperkt archeologisch onderzoek uitgevoerd onder leiding van Jan Martinali. Hij was toen nog student archeologie in Leiden en bestuurslid van de vereniging Helmont. Jan Martinali liep voor zijn studie stage bij de gemeentelijke archeoloog, Guido van den Eynde.

De Vereniging Helmont ging enthousiast aan het werk. Succes was verzekerd. Het was immers een van de oudst be-

woonde gedeelten van Helmond. Hier hadden sinds honderden jaren nering en nijverheid plaatsgevonden.

Om het gebouw goed te kunnen dateren moesten de funderingen worden blootgelegd. Dat gebeurde door de verschillende vloerniveaus voorzichtig te verwijderen, in te tekenen en te beschrijven. Nadat in de zijvleugel aan de Kerkstraat een vloer van grijze tegels was verwijderd, kwam een tweede vloer van oranje plavuizen te voorschijn.

Schematische tekeningen van De Valck, zoals het er rond 1450 en 1550 waarschijnlijk uitzag. Tekeningen van J. Ditz, september 1990.

De vondst in situ (foto: Vereniging Helmont).

Op woensdag 25 juli 1990 deed amateur-archeoloog en lid van onze Heemkundekring Janus Swinkels daar 'de vondst van zijn leven'. Hij stuitte in het achterhuis bij het trappengat naar de kelder op een puntgaaf drinkkannetje, dat was afgedekt met een deel van een plavuiz en dakpannen.

Janus Swinkels en Jan Martinali lichtten het potje uit de bodem. Het kannetje zat vol met munten. Ze waren in de loop der eeuwen door corrosie helemaal aan elkaar geklonterd.

Het drinkkannetje was in een gat onder de vloer gezet dat door een brandlaag van ongeveer acht centimeter dik was gegraven. Die brandlaag zou ontstaan kunnen zijn bij de grote stadsbrand van 1587. Het kruikje moet dan na die tijd begraven zijn.

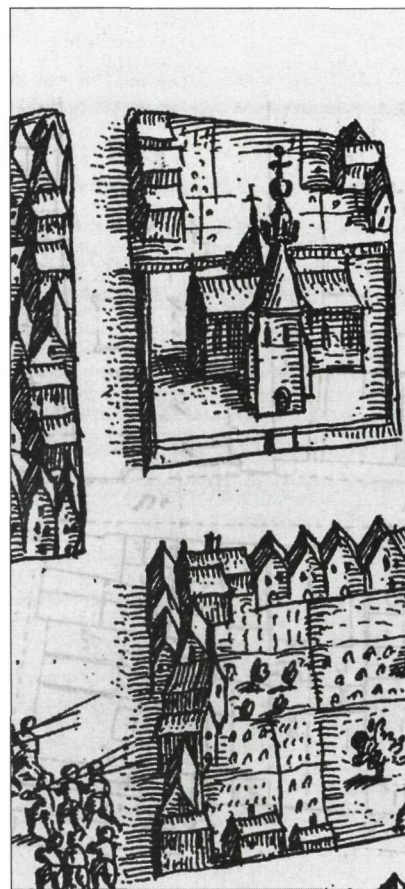
Het kannetje van steengoed, voorzien van zoutglazuur, was

12 centimeter groot. Jan Martinali concludeerde op grond van de vorm dat het afkomstig was uit het pottenbakkerscentrum Raeren dat in België net ten zuiden van Vaals ligt.⁵

Restaurator Kempkes uit Roermond zorgde voor het schoonmaken van de munten. Hij liet 22 munten als klont bijeen om te laten zien in wat voor conditie ze gevonden zijn.⁶ Via de stadsarcheoloog kwamen potje en munten terecht bij het Koninklijk Penningens Kabinet te Leiden. Daar werden de munten gedetermineerd. Op 18 juli 1991 werden de munten door Theo de Jong namens de vereniging Helmont aan de afdeling cultuur van de gemeente Helmond overhandigd.

Het bleken 167 koperen en zilveren munten te zijn uit de periode 1488–1619.

Nu dringen zich verschillende vragen op. Wie verborg de geldschat? Wanneer en waarom? Hoe kon het, dat de munten, die toch voor die tijd een aanzienlijke waarde vertegenwoordigde, zo lang verborgen zijn gebleven? De 'muntschat' vertegenwoordigde indertijd tenminste de

Een gedeelte van de kop van de Markt uit de plattegrond die Guicciardini van Helmond maakte met de doortocht van Prins Maurits in 1602. Van het huis De Valck is duidelijk het voorhuis te zien met de twee vleugels.

waarde van tien tot vijftien jaarsalarissen van een ambachtsman, afhankelijk van zijn kwaliteiten en prestaties.

Vele theorieën zijn mogelijk over het waarom: De Tachtigjarige Oorlog was al tijden aan de gang. Het Twaalfjarig Bestand (1609–1621) dat even rust bracht, liep op haar einde. Net als iedere oorlog was deze geldverslindend. Geld dat door de belastingbetalers opgebracht moest worden. Brandschatting, bedes en andere belastingen werden rond deze tijd dan ook steeds hoger. De meest voor de hand liggende 'belastingvlucht' was geld en kostbaarheden verstoppert, bij voorbeeld onder de vloer van het eigen huis.

Maar waarom meer dan tien gemiddelde jaarinkomens ver-

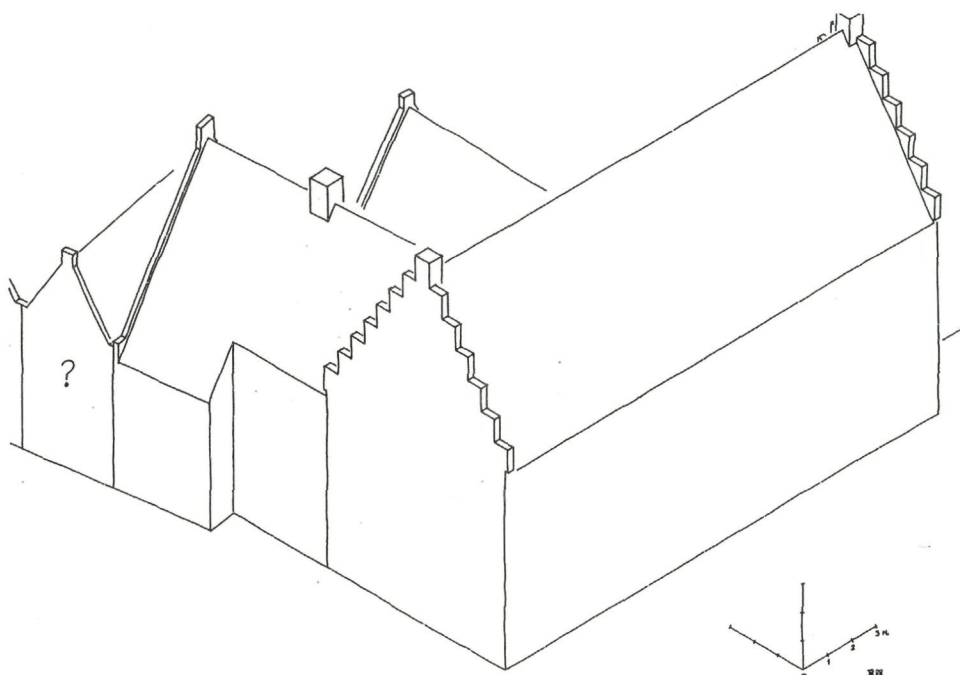
Het bruinachtig potje, afgedekt door een stuk plavuiz (foto: Vereniging Helmont).

geten? De eigenaar van de munten zou kunnen zijn overleden of gedood door rondtrekkende plunders of an-

dere krijgsheren. Als hij vanwege de economische en sociale onzekerheid was gevlucht, waarom dan zijn kostbaarheden niet meegenomen? Of is hij overleden voordat hij zijn vrouw en/of kinderen heeft kunnen vertellen van zijn schat? Als de 'schatgraver' overleden is aan pest of cholera, heeft het huis aan de Markt na zijn overlijden verplicht leeg gestaan. Het kan zijn dat hij het potje met geld verborgen heeft als een appeltje voor de dorst, een pensioen. Deze veronderstelling is zo vreemd niet, gezien de samenstelling van de vondst, verschillende soorten munten, zowel in waarde als in ouderdom. Het potje wordt dan de bekende oude sok, waarvan uiteindelijk niemand

De kadasterkaart uit 1828 met daarop aangegeven de omvang van het complex De Valck rond 1588.

Rond 1600 zijn vleugels gebouwd aan het voorhuis. Eerst één aan de Kerkstraat en daarna nog één er naast. Het pand met het vraagteken is op de kadasterkaart van 1828 te situeren op de percelen 411/412. (Uit: Hermans en Kamphuis, Bouwhistorisch onderzoek huis De Valck te Helmond uit 1990).

meer wist dat hij bestond. In dit geval kan de eigenaar zo plotseling gestorven zijn, dat hij niet meer de kans heeft gehad om zijn erfgenamen te vertellen waar nog iets te vinden was.

Een andere optie is dat hij een vrek was en zo paranoïde dat hij in iedereen een mogelijke dief van zijn rijkdom zag. Hij moest dus wel zijn geld verstoppen en hij kon tegen niemand vertellen waar hij zijn geld verstopt had.

Wij zullen het nooit met zekerheid weten. Hoewel de archieven van de stad ontzettend veel gegevens bevatten, is daar simpelweg niet

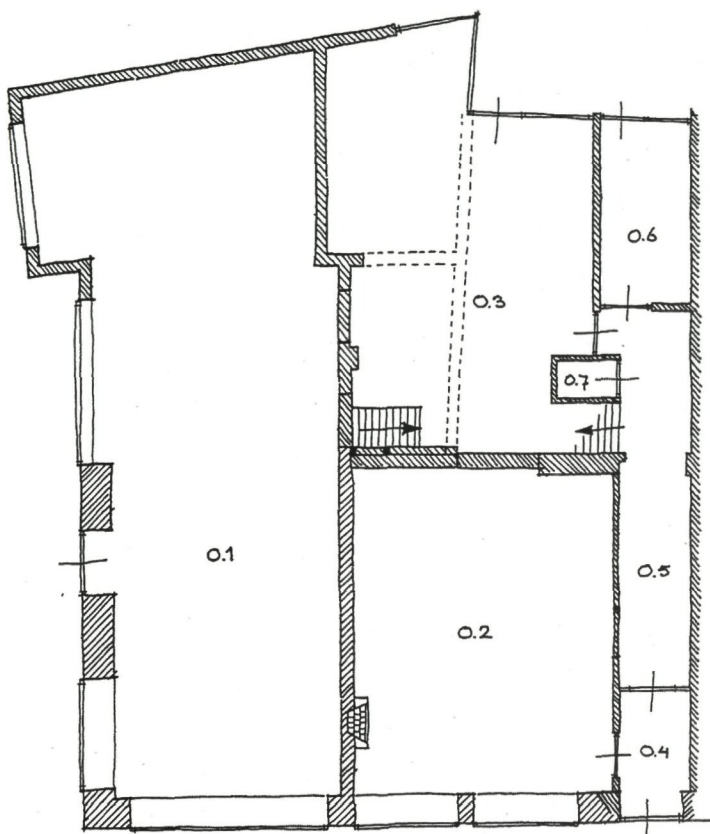
alles uit het verleden in te vinden. Maar de kan met munten is er nog wel. Wie enige moeite wil doen kan ze bezichtigen⁷ en dan terugdenken aan de roerige tijd waarin ze begraven werd in huis de Valck.

Bewoners en eigenaren van De Valck

Wat betreft de vraag naar wie de schat verstopt kan hebben, is wel iets terug te vinden in de archieven. Op de oudste kadasterkaart, uit 1828, is te zien dat het oude complex bestond uit de nummers D 408 tot en met D 416. De jongste munt

dateert van 1619, dus moeten we op zoek naar de eigenaren en bewoners vanaf die tijd. Het is niet duidelijk hoe snel een munt uit 1619 in Helmond terecht kon komen. We houden hier gemakshalve de periode 1619-1650 aan ter afbakening van ons onderzoekje.

Sinds 1612 bezaten Jenneke Weijlaerts en haar man Frans Peter Becx een huis in de Kerkstraat, dat lag ter hoogte van de percelen D 411/412 op de oudste kadasterkaart. Dit huis behoorde tot het oude complex van De Valck, maar werd sinds een boedelscheiding in 1588 als apart huis aangeduid.⁸

Plattegrond van de begane grond van De Valck. In ruimte 0.1 is het kruikje gevonden (Uit: Hermans en Kamphuis, Bouwhistorisch onderzoek huis De Valck te Helmond uit 1990).

Arien Lucas (van den) Vogelsanck.⁹ Zij kunnen in principe dus de eigenaar van dit geld zijn geweest. Van deze twee personen is erg weinig bruikbaar te vinden in de archieven. Er lijken aan het begin van de zeventiende eeuw meerdere Jan Rutten's te hebben bestaan. Zo rond 1619 krijgen een zekere Jan Rutgeri en zijn vrouw Joanna enkele

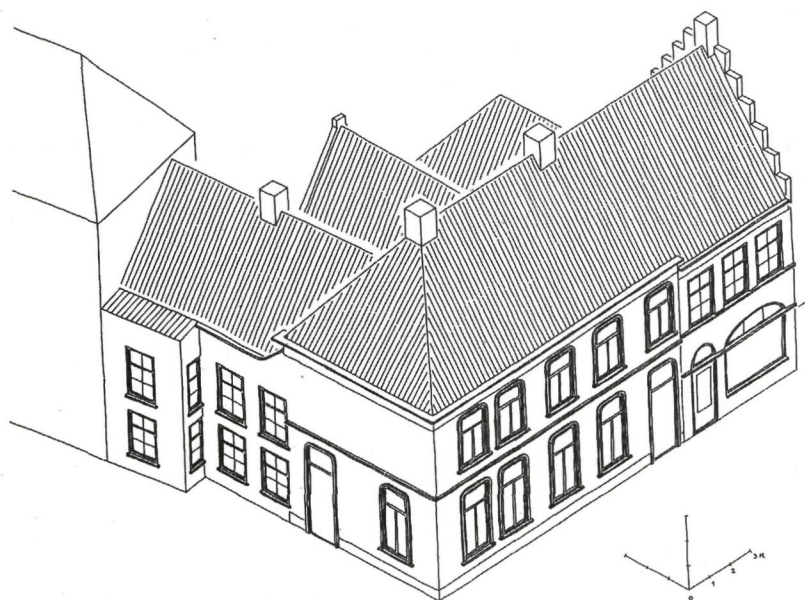
De Valck werd in 1619 in drie woningen verdeeld. De twee buitenste woningen waren gezamenlijk bezit van Jenneke en Heijlke Weylaerts. Jenneken was getrouwd met Frans Peter Becx. Heijlken trad in het huwelijk met Frans Diederick Poorters (Poorters).

In 1623 verdelen zij hun eigendom. Jenneke krijgt het gedeelte aan de Kerkstraat. In deze woning met achterhuis is de hierna beschreven schat gevonden. Duidelijk is dat Jenneke en haar man Frans zelf niet in De Valck woonden. De munten zullen dus niet door hen verstopt zijn.

In 1623 werden deze huizen bewoond door Jan Rutten en

Janus Swinkels staand aan de rand van de (tweede) opgraving, in 1991. Het pand is inmiddels gesloopt. Naast hem George Unij, midden in de kuil opgravingsleider Peter Bitter en Jacco van Nimwegen aan de rand (foto Vereniging Helmont).

Een aanzichttekening van de situatie in 1910 (Uit: Hermans en Kamphuis, Bouw-historisch onderzoek huis De Valck te Helmond uit 1990).

potje met munten. Aert van Hooff was koopman en in behoorlijk goede doen. Jarenlang maakte hij deel uit van het stadsbestuur.

De plaats waar men zijn waardevolle goederen verstopt, zal niemand gemakkelijk vergeten. We kunnen gevoeglijk aannemen dat de eigenaar van de muntschat uit de Valck niet meer in staat is geweest zijn geld op te graven. Hij heeft dus het geheim meegenomen in zijn graf. Bijna vierhonderd jaar later pas gaf huize De Valck dit geheim prijs, helaas toen het gesloopt werd.

kinderen. Het is onbekend waar dit gezin woonde. Wel is een Jan Rutten van Mierlo in 1624 de gelukkige koper van een pand in de Binderstraat, (nu Markt) op de hoogte van waar tegenwoordig de stadsapotheek gevestigd is. Daar gaat deze Jan Rutten ook wonen, zeker tot 1650.¹⁰ Als hij enkele jaren eerder een pot met geld verstopt had, zou hij die toch wel met de verhuizing meegenomen hebben.

Arien Lucas (van den) Vogelsanck blijkt ook een problematisch figuur om vier eeuwen later gegevens over te vinden. We hebben geen enkel aanknopingspunt kunnen opsporen.

De eerstvolgende gegevens over bewoners van het hoekperceel van de Valck dateren uit 1650. Dan bewoont Arnoldus (Aert) van Hooff met zijn vrouw Elisa-

beth Becx dit pand. Zij waren in 1640 getrouwd en mogelijk dus vanaf die tijd daar woonachtig. Elisabeth was de dochter van de hiervoor al genoemde Frans Peter Becx en Jenneke Reijnder Weijlaerts. Ook zij behoren tot de mogelijke eigenaren van het

Het potje met steen meteen nadat het uit de bergplaats gehaald is (foto Vereniging Helmont).

BIJLAGE

Overzicht van de muntvondst uit het huis De Valck. Het Koninklijk Penningen Kabinet te Leiden voerde de determinaties uit. De jaartallen van de oudste en de jongste munt zijn dikgedrukt.

Nr.	Omschrijving	Muntwaarde	Geslagen te	Jaar	Gewicht (g)
1	Brabant, Philips de Schone	2 stuiver	Mechelen	1488	1,60
2	Brabant, Karel V	0,5 reaal	Antwerpen	z.j.	2,58
3	Brabant, Karel V	0,5 reaal	Antwerpen	z.j.	2,38
4	Brabant, Karel V	0,5 reaal	Maastricht	z.j.	2,64
5	Brabant, Karel V	0,5 reaal	Maastricht	z.j.	2,41
6	Vlaanderen, Karel V	0,5 reaal		z.j.	2,31
7	Holland, Karel V	0,5 reaal		z.j.	2,31
8	Bourgondische Ned., Karel V	0,5 reaal		z.j.	2,45
9	Bourgondische Ned., Karel V	0,5 reaal		z.j.	2,54
10	Spanje/Ned., Karel V Holland, klop	Spaanse reaal	Antwerpen	1517;1573	2,11 db*
11	Brabant, Philips II	Philipsdaalder	Antwerpen	1561	33,67
12	Brabant, Philips II	Philipsdaalder	Antwerpen	1574	31,15
13	Brabant, Philips II	Philipsdaalder	Antwerpen	1580	33,84
14	Overijssel, Philips II	Philipsdaalder		1580	26,55
15	Brabant, Philips II	0,05 Philipsdaalder	Antwerpen	1586	2,88
16	Brabant, Philips II	0,05 Philipsdaalder	Antwerpen	1586	2,75
17	Brabant, Philips II	0,05 Philipsdaalder	Antwerpen	1586	2,83
18	Brabant, Philips II	0,05 Philipsdaalder	Antwerpen	1593	2,57
19	Brabant, Philips II	0,05 Philipsdaalder	Antwerpen	1593	2,89
20	Brabant, Philips II	0,05 Philipsdaalder	Antwerpen	1593	2,76
21	Brabant, Philips II	0,05 Philipsdaalder	Antwerpen	1593	2,78
22	Brabant, Philips II	0,05 Philipsdaalder	Antwerpen	1593	2,90
23	Brabant, Philips II	0,05 Philipsdaalder	Antwerpen	1594	2,80
24	Brabant, Philips II	0,05 Philipsdaalder	Antwerpen	1594	2,77
25	Brabant, Philips II	0,05 Philipsdaalder	Antwerpen	1597	2,83
26	Brabant, Philips II	0,05 Philipsdaalder	Antwerpen	1597	2,86
27	Brabant, Philips II	0,05 Philipsdaalder	Antwerpen	1597	2,71
28	Brabant, Philips II	0,05 Philipsdaalder	Antwerpen	1597	2,73 db
29	Brabant, Philips II	0,05 Philipsdaalder	Antwerpen	159.	2,77
30	Brabant, Philips II	0,05 Philipsdaalder	Antwerpen	159.	2,65
31	Brabant, Philips II	0,05 Philipsdaalder		1571	2,86
32	Brabant, Philips II	0,05 Philipsdaalder		Onleesbaar	2,77
33	Brabant, Philips II	0,05 Philipsdaalder		Onleesbaar	2,69
34	Brabant, Philips II	0,05 Philipsdaalder	Maastricht	1574	2,64
35	Brabant, Philips II	0,05 Philipsdaalder	Maastricht	1576	2,65
36	Brabant, Philips II	0,05 Philipsdaalder	Maastricht	1586	2,87
37	Gelderland, Philips II	0,05 Philipsdaalder		1586	2,73
38	Gelderland, Philips II	0,05 Philipsdaalder		1590	2,89

39	Vlaanderen, Philips II	0,05 Philipsdaalder		1571?	2,60
40	Vlaanderen, Philips II	0,05 Philipsdaalder		1576	2,68
41	Vlaanderen, Philips II	0,05 Philipsdaalder		1585	3,07
42	Utrecht, Philips II	0,05 Philipsdaalder		Onleesbaar	2,71
43	Doornik, Philips II	0,05 Philipsdaalder		1583	3,00
44	Doornik, Philips II	0,05 Philipsdaalder		1584	2,67
45	Doornik, Philips II	0,05 Philipsdaalder		1585	2,91
46	Doornik, Philips II	0,05 Philipsdaalder		1583/5	2,72
47	Doornik, Philips II	0,05 Philipsdaalder		1583/5	2,57
48	Doornik, Philips II	0,05 Philipsdaalder		1591	2,84
49	Doornik, Philips II	0,05 Philipsdaalder		1592	2,86
50	Doornik, Philips II	0,05 Philipsdaalder		1594	2,46
51	Doornik, Philips II	0,05 Philipsdaalder		1594	2,82
52	Doornik, Philips II	0,05 Philipsdaalder		1594	2,76
53	Doornik, Philips II	0,05 Philipsdaalder		1594	2,89
54	Doornik, Philips II	0,05 Philipsdaalder		1594	2,73
55	Doornik, Philips II	0,05 Philipsdaalder		1594	2,52
56	Doornik, Philips II	0,05 Philipsdaalder		1596	2,93
57	Doornik, Philips II	0,05 Philipsdaalder		1596	2,85
58	Doornik, Philips II	0,05 Philipsdaalder		1596	2,88
59	Doornik, Philips II	0,05 Philipsdaalder		1597	2,94
60	Doornik, Philips II	0,05 Philipsdaalder		1597	2,79
61	Doornik, Philips II	0,05 Philipsdaalder		1597	2,87
62	Doornik, Philips II	0,05 Philipsdaalder		1597	2,82
63	Doornik, Philips II	0,05 Philipsdaalder		Onleesbaar	2,62
64	Doornik, Philips II	0,05 Philipsdaalder		Onleesbaar	2,78
65	Doornik, Philips II	0,05 Philipsdaalder		Onleesbaar	2,75
66	Doornik, Philips II	0,05 Philipsdaalder		Onleesbaar	2,79
67	Brabant, Albert & Isabella	Ducaton	Antwerpen	1618	32,35
68	Brabant, Albert & Isabella	Ducaton	Antwerpen	1618	32,52
69	Brabant, Albert & Isabella	Ducaton	Antwerpen	1618	32,65
70	Brabant, Albert & Isabella	Ducaton	Antwerpen	1618	32,43
71	Brabant, Albert & Isabella	Ducaton	Antwerpen	1619	32,39
72	Brabant, Albert & Isabella	Patagon	Antwerpen	1616	28,11
73	Brabant, Albert & Isabella	Patagon	Antwerpen	1617	27,95
74	Brabant, Albert & Isabella	Patagon	Antwerpen	1618	28,12
75	Brabant, Albert & Isabella	Patagon	Antwerpen	1618	28,16
76	Brabant, Albert & Isabella	Patagon	Antwerpen	z.j.	27,95
77	Brabant, Albert & Isabella	Patagon	Antwerpen	z.j.	28,95
78	Brabant, Albert & Isabella	Patagon	Antwerpen	z.j.	28,10
79	Brabant, Albert & Isabella	Patagon	Antwerpen	z.j.	27,93
80	Brabant, Albert & Isabella	Patagon	Antwerpen	z.j.	28,07
81	Brabant, Albert & Isabella	Patagon	Antwerpen	z.j.	28,12
82	Brabant, Albert & Isabella	Patagon	Antwerpen	z.j.	28,20
83	Brabant, Albert & Isabella	Patagon	Antwerpen	z.j.	28,09
84	Brabant, Albert & Isabella	Patagon	Brussel	z.j.	27,95
85	Brabant, Albert & Isabella	Patagon	Brussel	z.j.	28,07
86	Brabant, Albert & Isabella	Patagon	Brussel	z.j.	28,05
87	Brabant, Albert & Isabella	Patagon		z.j.	28,17

88	Brabant, Albert & Isabella	Stoter	Antwerpen	1600	2,89
89	Brabant, Albert & Isabella	Stoter	Antwerpen	1600	2,83
90	Brabant, Albert & Isabella	Stoter	Antwerpen	1600	2,80
91	Brabant, Albert & Isabella	Stoter	Antwerpen	1600	2,81
92	Brabant, Albert & Isabella	Stoter		1600	2,94 db
93	Doornik, Albert & Isabella	Stoter		1600	2,62
94	Doornik, Albert & Isabella	Stoter		1600	2,84
95	Doornik, Albert & Isabella	Stoter		1600	2,81
96	Doornik, Albert & Isabella	Stoter		1600	2,93
97	Doornik, Albert & Isabella	Stoter		1601	2,94
98	Doornik, Albert & Isabella	Stoter		1601	2,90
99	Brabant, Albert & Isabella	Reaal	Antwerpen	z.j.	2,98
100	Brabant, Albert & Isabella	Reaal	Antwerpen	z.j.	2,93
101	Brabant, Albert & Isabella	Reaal	Antwerpen	z.j.	3,00
102	Brabant, Albert & Isabella	Reaal	Antwerpen	z.j.	3,00
103	Brabant, Albert & Isabella	Reaal	Antwerpen	z.j.	3,00
104	Brabant, Albert & Isabella	Reaal	Antwerpen	z.j.	2,84
105	Brabant, Albert & Isabella	Reaal	Antwerpen	z.j.	3,00
106	Brabant, Albert & Isabella	Reaal	Antwerpen	z.j.	3,01
107	Luik, Georg van Oostenrijk	2 stuiver		1545	2,65 db
108	Luik, Ernst van Beieren	Ernestus		1582	3,11
109	Luik, Ernst van Beieren	0,5 Ernestus		1584	2,47
110	Luik, Ernst van Beieren	Ernestus		1582	3,72
111	Luik, Ernst van Beieren	0,5 Ernestus		1583	3,67
112	Luik, Ernst van Beieren	0,5 Ernestus		1582	2,28
113	Luik, Ernst van Beieren	0,5 Ernestus		1582	2,32
114	Stavelot, Ferdinand van Beieren	0,5 Reaal		1613/4	2,32
115	Stavelot, Ferdinand van Beieren	0,5 Reaal		1613/4	2,33
116	Stavelot, Ferdinand van Beieren	0,5 Reaal		1613/4	2,07
117	Utrecht	Leeuwendaalder		1616	27,44
118	Holland	0,5 Reaal		1586	2,74
119	Holland	0,5 Reaal		1595	2,90
120	Zeeland	0,5 Reaal		1586/7	2,74
121	Zeeland	0,5 Reaal		1593	2,88
122	Zeeland	0,5 Reaal		1595	2,96
123	Zeeland	0,5 Reaal		1593	2,93
124	Zeeland	0,5 Reaal		1595	2,87
125	Zeeland	0,5 Reaal		1596	2,95
126	Gelderland	0,5 Reaal		1587	2,52
127	Overijssel	0,5 Reaal		1591	2,39
128	Overijssel	0,5 Reaal		Onleesbaar	2,52
129	Milaan, Philips III	Philippo of soldi		1607	27,43
130	Spanje, Ferdinand & Isabella of Karel en Johanna	Reaal	Burgos	1497 / 1540	2,72
131	Spanje, Ferdinand & Isabella of Karel en Johanna	Reaal	Burgos	1497/ 1540	2,55
132	Spanje, Ferdinand & Isabella of Karel en Johanna	Reaal	Sevilla	1497/1540	2,72
133	Spanje, Ferdinand & Isabella				

	of Karel en Johanna	Reaal	Sevilla	1497/1540	2,74
134	Spanje, Ferdinand & Isabella				
	of Karel en Johanna	Reaal	Sevilla	1497/1540	2,49
135	Spanje, Ferdinand & Isabella				
	of Karel en Johanna	Reaal	Sevilla	1497/1540	2,75
136	Spanje, Ferdinand & Isabella				
	of Karel en Johanna	Reaal	Sevilla	1497/1540	2,68
137	Spanje, Ferdinand & Isabella				
	of Karel en Johanna	Reaal	Sevilla	1497/1540	2,74
138	Spanje, Ferdinand & Isabella				
	of Karel en Johanna	Reaal	Sevilla	1497/1540	2,65
139	Spanje, Ferdiaand & Isabella				
	of Karel en Johanna	Reaal	Sevilla	1497/1540	2,62
140	Spanje, Ferdinand & Isabella				
	of Karel en Johanna	Reaal	Muntplaats onbek. ensayador R	1497/1540	3,83
141	Spanje, Ferdiaand & Isabella				
	of Karel en Johanna	Reaal	Muntplaats onbek. ensayador O	1497/1540	2,54
142	Spanje, Karel V	2 Reales	Granada	1535/ ca 1540	5,46
143	Spanje, Karel V	2 Reales	Sevilla	1535/ ca 1540	5,54
144	Spanje, Karel V	2 Reales	Sevilla	1535/ca 1540	5,24
145	Spanje, Philips II	2 Reales	Toledo	1555/1598	5,34
146-167: ongereinigde, niet gedetermineerde munten in vondstconditie geconserveerd					

* db = doorboord

Noten

- ¹ Dit artikel kwam tot stand dankzij de bereidwillige medewerking van Theo de Jong en de andere leden van de vereniging Helmont, waarvoor onze hartelijke dank.
- ² GA Helmond, Rechterlijk archief Helmond inv.nr. 214 akte 147 d.d. 30-11-1399. Oudste vermelding van het pand. Op die datum werd het pand naast De Valck verkocht.
- ³ G. van den Eynde, Het onderzoek van 'De Valck'; samenvatting en nabeschuwing in: *De Vlasbloem* 13 pag. 113-116

- (Helmond, 1993).
- ⁴ Hermans en Kamphuis, *Bouwhistorisch onderzoek huis 'De Valck' te Helmond* (Nijmegen/Delft, 1990).
- ⁵ Jan Martinali, *Het archeologisch begeleiden van bouwhistorisch onderzoek in het pand* Roxs. (intern stageverslag uit het archief van de Vereniging Helmont).
- ⁶ Huis 'De Valck' had verborgen muntschat in: *Helmonds Nieuws*, november 1991.
- ⁷ In het gemeentemuseum van Helmond
- ⁸ GA Helmond, rechterlijk archief inv.nr. 241 akte 983 d.d. 21 maart 1588; inv.nr. 248

- akte 261 dd. 17-2-1611 en inv.nr. 250 akte 118 d.d. 7-4-1612. Zie ook H.J.M. van Schijndel-Kattestaart, Het oudste stenen huis van Helmond; de geschiedenis van het huis 'De Valck' en zijn bewoners in: *De Vlasbloem* 13 pag. 39-68 (Helmond, 1993).
- ⁹ GA Helmond, rechterlijk archief inv.nr. 254 akte 309.
- ¹⁰ GA Helmond, rechterlijk archief inv.nr. 256 akte 112 dd. 1-7-1624. Verder de bedelijst uit 1650 (archief 7 inv.nr. 505) en het oudste verpondingsboek uit circa 1656 (archief 7 inv.nr. 504).

*'Hier op aard is geen ding,
zoveel waard als pingping'
(de heler Fagin in 'Oliver Twist');*

DE MUNTEN UIT HUIS DE VALCK NADER BEKEKEN

Door Sanne Vonk

'De meeste volkeren kenden reeds lang voor de Middeleeuwen een vorm van primitief geld. Soms werden hier levensmiddelen voor gebruikt. Ook werden voorwerpen benut die om hun zeldzaamheid gewaardeerd werden zoals metalen voorwerpen, kralen, cacao bonen of schelpen. Het zwaarste ruilmiddel werd gebruikt op eiland Yap in de Grote Oceaan. Daar werden stenen schijven met een doorsnede van ca. drie meter en een gat in het midden gebruikt als ruilmiddel.

Al vroeg hebben de mensen een voorliefde voor goud en zilver. Deze metalen lenen zich dus goed als geldmiddel. De goudrijke koningen van Lydië (Gyges

en Croesus, ca. 550 voor Christus, zijn tot in onze tijd spreekwoordelijk) maakten als eerste het handelsverkeer makkelijker door edele metalen -die tot dan toe elke keer opnieuw afgewogen dienden te worden- te waar-

merken. Eerst in de vorm van staven, later als schijven met een stempel daarop.

De Griekse stadstaten namen deze uitvinding over en weldra brachten de belangrijkste handelscentra geld in omloop. Deze

Een legendarische rijkgaard.

eerste munten bestonden uit afgewogen stukken goud en zilver met daarop een stempel als garantie voor het juiste gewicht en gehalte aan edelmetaal. Naar gelang de zuiverheid en de betrouwbaarheid werd dit geld ook gebruikt op markten elders. Een situatie die ruim tien eeuwen zou blijven bestaan.

Anders dan bij ruilhandel, biedt geld de mogelijkheid tot het opstapelen van koopkracht. Daardoor maakt geld ondernemingen mogelijk, die niet onmiddellijk winst afwerpen. Geld kan mensen binden door leningen of betalingen. Geld biedt mensen die het 'over' hebben ook de mogelijkheid te investeren in productie in plaats van alleen aan het directe gewin of de dag van morgen te denken. Oude Grieken met geld konden hun akkers omzetten in olijfgaarden die pas na jaren winst opleverden. Ook dat principe is nog altijd geldig.

Over muntslag en muntvoet

Het slaan van munten was in de middeleeuwen een van de rechten van de vorst. Voor de Nederlanden waren dat in de late middeleeuwen de Duitse keizer en de Franse koning. Geleidelijk aan gingen steeds meer plaatselijke machthebbers eigen munten slaan.

Het uitgeven van verschillende muntwaarden (denominaties) maakt het mogelijk elk bedrag

met gepast geld te betalen. De ontwikkeling van zo een geldstelsel wijst op de definitieve overgang van een ruileconomie naar een geldeconomie. In de Zuidelijke Nederlanden gebeurde dat in de eerste helft van de 14e eeuw, in het noorden pas aan het einde van die eeuw. Dit was een gevolg van de economische voorsprong van Vlaanderen op de Noord-Nederlandse gewesten.

Muntvoet is de term voor de koers van munt ten opzichte van de hoeveelheid edelmetaal die daarin verwerkt is. Als de intrinsieke waarde (= de me-

taalwaarde) van de munt gelijk is aan de nominale waarde (= ruilwaarde) dan spreken we van een volwaardige munt. Zulke volwaardige munten zijn als ruilmiddel ideaal. Ze zijn uitstekend geschikt als spaarmiddel, omdat ze letterlijk hun gewicht in goud of zilver waard blijven. De bekendste Nederlandse munt van dit type was de gouden dukaat.

De belangrijkste betekenis van geld is echter niet de intrinsieke waarde, maar de waarde als gebruiksvoorwerp. Het gebruik van geld maakt iedere transactie veel gemakkelijker. Omdat geld met gegarandeerd gewicht en

Handmatige muntproductie aan het einde van de 15e eeuw. Linksboven de smeltoven. In het midden worden de gegoten platen op de juiste dikte gehamerd. Links onder worden de muntplaatjes geknipt die rechtsonder tot munten worden geslagen. Achterin worden de munten gewogen en in de boekhouding opgenomen.

gehalte aan edelmetaal het ruilverkeer vergemakkelijkt, mag de nominale waarde iets hoger liggen dan de intrinsieke waarde. Uit het verschil kunnen dan de aanmaakkosten worden betaald.

De muntvoet speelt daarbij een belangrijke rol. Ieder die wilde, kon voor de vastgestelde prijs aan de muntmeester goud of zilver verkopen. Als de muntvoet zo gunstig was dat de handelaren winst maakten bij verkoop van hun goud of zilver, dan kon een omvangrijke muntslag plaatsvinden. Was de winst nihil dan kon er weinig tot niet gemunt worden omdat het aanbod te gering was.

De omvang van de muntslag (de hoeveelheid geslagen munten) werd dus voornamelijk bepaald door de handelaren in edelmetaal en niet door de muntmeester of vorst. Dit systeem is van kracht gebleven totdat in de 20e eeuw het recht van aanmuntning exclusief aan de staat verviel. In zekere zin is dit opnieuw van kracht sinds de rijksmunt geprivatiseerd is.

Handwerk

Tot ver in de 17e eeuw werden munten uitsluitend met de hand geslagen. Repen metaal werden met een hamer op de juiste dikte geslagen waarna uit de plaatjes de munten werden

geknipt en gestempeld. De repen metaal werden niet altijd even nauwkeurig op de juiste dikte geslagen. De uitgeknipte muntplaatjes werden vervolgens op een onderstempel gelegd, waarop een bovenstempel werd geplaatst. Tenslotte werd er met een hamer een harde klap op de stempel gegeven. Het resultaat van dit handwerk vertoonde dan ook allerlei gebreken. Bovendien sneden oneerlijke lieden soms stukjes van de randen van de onregelmatig gevormde munten. Om dit 'snoeien' tegen te gaan, werd een randschrift aangebracht en later een karteling.

Het grote zilvergeld is pas vrij laat in de Nederlanden ingevoerd. Een van de hoofdredenen is ongetwijfeld het ontbreken van zilvermijnen in ons gebied geweest. Dit in tegenstelling tot midden Europa waar in het Ertsgebergte volop edelmetaal gedolven werd. Hierin kwam na 1545 verandering toen het zilver uit de Spaanse kolonies in midden- en Zuid-Amerika naar Spanje werd gehaald en van daaruit naar de Nederlanden kwam.

Een andere oorzaak van het ontbreken van zilvergeld is mogelijk de overvloedige aanwezigheid van goud in de eerste decennia van de 16e eeuw. Antwerpen was in deze tijd een van de belangrijkste handelscentra van Noord-Europa. Kooplieden uit alle windstreken

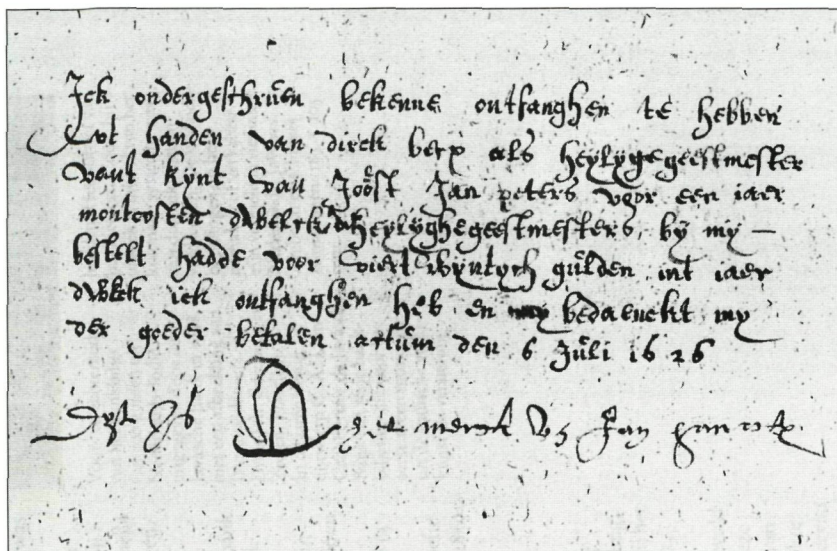
kwamen hier naar toe om handel te drijven. De Portugezen namen een belangrijke plaats in en leverden grote hoeveelheden goud af.

Koopkracht in de zeventiende eeuw

Het is moeilijk om de koopkracht van vroeger tijd om te rekenen in het geld van nu. Door de sterk gestegen welvaart en door veranderingen in sociale verhoudingen, is zo'n vergelijking niet in algemene termen te maken. Dit nog afgezien van het feit dat alle produkten in de loop der jaren een waardeverandering hebben ondergaan.

Duidelijk is dat met een gulden vroeger aanzienlijk meer gekocht kon worden dan nu. Enkele voorbeelden ter illustratie.

In het archief van de stad Helmond komen kwitanties voor van mensen die een jaargeld ontvingen voor kost en inwoning van wezen en armlastige kinderen. In 1626 verklaart Jan Hanricx, dat hij vierentwintig gulden ontvangen heeft als kostgeld voor het kind van Joost Jan Peters. Dat is iets meer dan een stuiver per dag. Het jaarinkomen van een arbeider bedroeg in de tijd dat de laatste munt uit de Helmondse vondst geslagen werd ongeveer driehonderd gulden, oftewel nog geen gulden per dag. Onge-schoold werk werd gehonoreerd

Kwitantie uit 1626 voor het ontvangen van 24 gulden als betaling voor een jaar 'mondkost'.

met twaalf stuivers per dag. Een dakdekker uit Helmond bracht voor hemzelf en zijn zoon samen rond 1630 zes gulden per dag in rekening. Een twaalfponds roggebrood kostte ongeveer 10 stuiver.

De historie van geld en het geldwezen vormt een fascinerend onderwerp, met dwarsverbanden naar vele aspecten van de geschiedenis. Van lokaal tot internationaal en zelfs mondiaal 'is geld de drijvende kracht van de wereld'. Voor mensen die daarover meer willen weten, vormen de literatuuropgaven een goede ingang. Hierna volgt een beknopt overzicht van aspecten die direct te maken hebben met de munten die gevonden zijn in het huis De Valck.

De Bourgondische periode tot 1581

Een belangrijk kenmerk van de Middeleeuwen is het streven naar centralisatie en gebiedsuitbreiding door de vorsten. In de Nederlanden wisten de Bourgondische hertogen grote gebieden onder zich te verenigen. In 1430 erfde hertog Philips de Goede Brabant en verenigde het met de Bourgondische Nederlanden. Tot aan 1794 hebben de Bourgondische hertogen en hun opvolgers op hun munten de Brabantse titel gevoerd. In het midden van de vijftiende eeuw strekte de Bourgondische invloed zich uit tot over de bismdommen Luik en Utrecht. De centralisatie bleek onder andere uit de afkondiging van het Bourgondisch eenheids-

stelsel in 1433. Philips de Goede maakte toen een begin met een uniforme Bourgondische muntslag voor Brabant, Vlaanderen, Henegouwen en Holland. In deze vier landen werden voortaan munten van hetzelfde uiterlijk, gewicht en gehalte geslagen.

Alleen voor de kleinste denominaties bleven verschillen tussen de gewesten bestaan. Aan de vroegere gewestelijke zelfstandigheid herinnerde nog slechts de per gewest verschillende titulatuur van de vorst en het aan een munthuis verbonden munthuisteken.

De Vlaamsche groot werd bij de unificatie de basis van het nieuwe stelsel. De al bestaande Brabantse groot bleef in de omgeving nog lang een rekenenheid. De Brabantse groot was $\frac{2}{3}$ Vlaamse groot.

Naast de ordonnantie zelf verscheen een muntmeestersinstructie. Hierin werd vastgelegd:

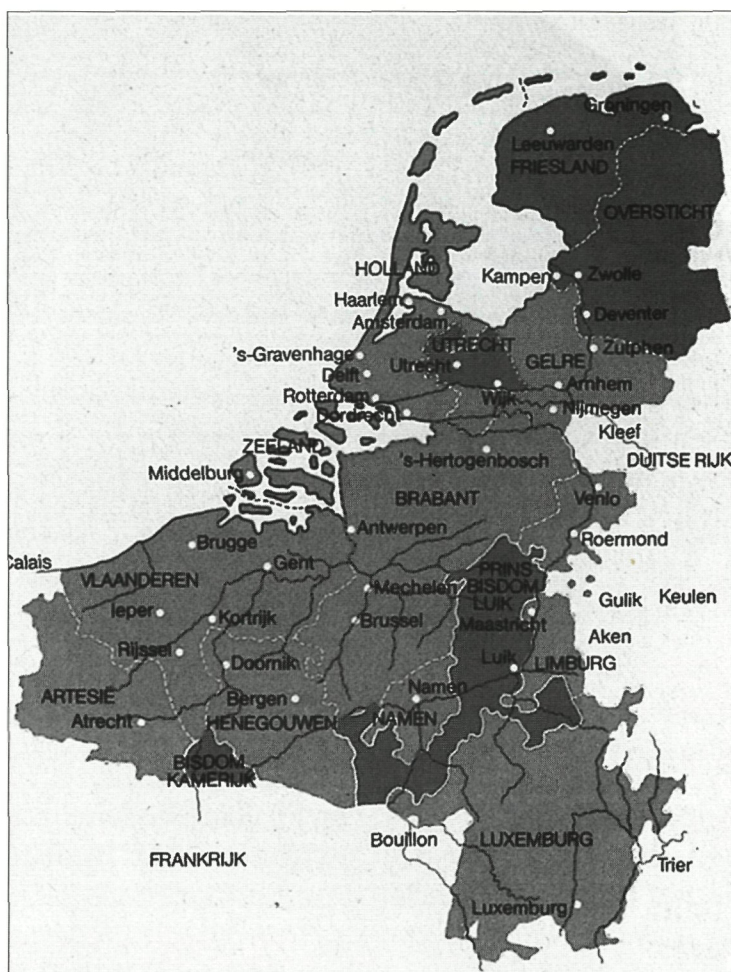
- de naam van de munten
- de waarde van de munten
- het uiterlijk van de munten
- het gewicht en gehalte van de munt
- de sleischat, oftewel omzetbelasting die de muntmeester aan de hertog moest betalen
- het muntmeestersloon
- de vastgestelde inkoopprijs van goud en zilver
- de controle-bepalingen op gewicht en gehalte van de munten

De genoemde ordonnantie liet de aanmaak van de volgende zilveren munten toe:

- Een dubbele groot met een zilveragehalte van 1,63g
- Een groot
- Een halve groot
- Een kwart groot
- En wat klein geld, zoals een Hollandse penning ter waarde van 1/8 groot.

In een dubbele groot gingen 16 Hollandse penningen. De zilverinhoud was echter veel minder dan 1/16 van de dubbele groot. Dit kwam doordat het slaan van de penningen veel arbeidsintensiever was, dan het slaan van een groot. Als gevolg hiervan lag de intrinsieke waarde van 16 Hollandse penningen ongeveer 25% lager dan die van de dubbele groot, terwijl de nominale waarde van die penningen gelijk was aan een dubbele groot. De Hollandse penning ontleende zijn waarde dus niet geheel aan zijn intrinsieke waarde maar aan de mogelijkheid om 16 stuks te ruilen tegen 1 dubbele groot.

Alle munten, op grond van deze ordonnantie uitgegeven, werden 'vierlanders' genoemd naar de vier gewesten die bij de uniformering betrokken waren. De dubbele groot die als basis diende voor het muntstelsel, werd in de volksmond al spoedig 'stuiver' genoemd. Vermoedelijk moet de oorsprong van het woord

Lichtgrijs: de Bourgondische gewesten; donker de bisdommen Kamerijk, Luik en Utrecht die onder Bourgondische invloed raakten.

stuiver gezocht worden in het Hoogduitse 'Stüber', dat klap, tik of stuiver betekent. Gezien het slaan van munten is het niet gek, dat een munt 'stuiver' is gaan heten.

Malversaties en malaise

In 1485 besloot Maximiliaan van Oostenrijk, regent voor Philips de Schone, om alle

Bourgondische munthuizen te sluiten. Het grote tekort van de schatkist en de grote bedragen die hij voor het voeren van zijn machtspolitiek nodig had, dacht Maximiliaan op te lossen door het openen van een centraal munthuis in Mechelen. De Mechelse munten leken sprekend op de dubbele stuivers van 1466 maar bevatten 10% minder zilver dan de oude dubbele stuiver van Philips de Goede.

Stuiver

Stuiver komt vanaf ca. 1425 in zwang als naam voor het toen grootste zilverstuk, de dubbele groot of plak. Bij de monetaire eenmaking die Philips de Goede in 1433 invoerde voor Vlaanderen, Brabant-Limburg, Henegouwen en Holland-Zeeland, werd de stuiver de basismunt van de Bourgondische Nederlanden. De munt dus waarin de waarde van alle andere munten werd uitgedrukt. Daarmee werd de stuiver zowel rekeneenheid als reële (standaard)munt. Sinds 1466 werden vooral veelvouden van stuivers geslagen, terwijl de hoeveelheid zilver per stuiver flink daalde. In 1488 is deze nog slechts 0,50 gram. Dankzij het stabiliseren van de munten onder Philips de Schone en Philips II bleef de Bourgondische stuiver vrijwel onveranderd.

Tijdens de opstand verloor de stuiver uiteindelijk zijn functie als standaardmunt en bleef nog slechts een rekeneenheid van 1/20 gulden. Ook buiten Bourgondie werden al snel stuivers geslagen (Luik) met aanzienlijk minder zilver, zodat de Luikse stuiver nog slechts 1/4 Brabantse stuiver waard was.

aan het einde van de vijftiende eeuw, hebben de Bourgondische hertogen steeds gestreefd naar een stabiel geldstelsel. In tegenstelling tot de vorsten van de overige Nederlandse gewesten die de muntslag vaak als bron van inkomsten gebruikten en daardoor een aanzienlijke inflatie veroorzaakten.

Een andere oorzaak van een voortdurende inflatie was het gebrek aan edelmetalen. De vraag naar geld werd steeds groter. In de veertiende eeuw was men echter voor goud en zilver aangewezen op de mijnen in Bohemen en op goud dat via de handel van buiten Europa werd aangevoerd. Deze schaarste aan edelmetaal maakte het noodzakelijk aan de vraag naar meer geld te voldoen door steeds weer oude munten om te smelten tot meer nieuwe. Dat kon alleen maar door in de nieuwe munten minder edelmetaal te verwerken dan in de oude.

Door de voortdurende inflatie in de vijftiende eeuw ging het kleine geld steeds minder zilver bevatten. De officiële overgang naar koperen muntjes is pas in 1543 gedaan. Vanaf toen werd het gebruik om het kleingeld in koper te slaan.

Munthuizen uit de Bourgondische periode

Het huwelijk van Ferdinand II van Aragon met Isabella van Castilië in 1479 was de aanzet

Wel werden zij tegen dezelfde koers in roulatie gebracht. Het resultaat was een razendsnelle koersval. Gingen bijvoorbeeld in de andriesgulden in 1466 nog 20 stuivers, in 1485 waren het er 33 en op het hoogtepunt in

1489 moest men 60 (slechte) Mechelse stuivers neertellen voor één andriesgulden. Toen de bevolking er achter kwam dat het werd bedrogen, moest Maximiliaan de gewestelijke munthuizen weer openen. Hij bleef echter knoeien met minderwaardig geld.

De oudste munt uit de muntschat van het huis De Valck is zo'n Mechelse dubbele stuiver uit 1488. Niet bepaald een muntje om als appeltje voor de dorst op te bergen.

Nadat Philips de Schone het bewind in 1494 van zijn vader overnam, keerde de rust op het economische vlak terug. Afgezien van deze korte periode

Oudste munt van de muntschat; 2 stuiver, 1488 (1).

Spaanse dukaat of ducaton

De Spaanse ducaton is een gouden munt (3,51 gram), naar Spaans voorbeeld in de Noordelijke Nederlanden geslagen tussen 1580 en 1602. Enkele en vooral dubbele dukaten werden geslagen in Gelderland, Zeeland en Overijssel. Voorop staan bustes van Ferdinand en Isabella. In de Zuidelijke Nederlanden zijn tussen 1599 en 1602 dubbele en enkele dukaten van hetzelfde gewicht en goudgehalte (0,983) geslagen die de bustes van Albert en Isabella dragen.

In 1612 werd het muntsysteem in de Zuidelijke Nederlanden herzien. De munten werden opgewaardeerd en er verschenen drie nieuwe munten: de gouden soeverein, de zilveren patagon en in 1618 de zilveren ducaton van 32,45 gram. Van de laatste twee zijn grote hoeveelheden geslagen. Mede omdat het Zuidnederlandse muntstelsel tot in het midden der 18e eeuw maar nauwelijks veranderde, gingen de nieuwe munten al snel ook de geldomloop in de Noordelijke Nederlanden overheersen.

Een ducaton uit de muntschat, 1618 (67).

kwam ook een stroom zilver uit Peru en Mexico op gang. Het maakte Spanje tot voornaamste zilverleverancier van Europa. In Castilië waren zeven munt-

tot de vorming van één verenigd Spaans koninkrijk. De Spaanse munthistorie ging daarna een heel nieuwe periode in. De eerste decennia na de ontdekking van Amerika werden grote hoeveelheden goud naar Castilië vervoerd. Na 1540

Philipsdaalder uit de muntschat, 1574 (12).

Daalder

De daalder is een grote zilveren munt van bijna 30 gram die in de 16e eeuw ingevoerd werd. Betere mijnbouw, zilver uit de nieuwe wereld en verbeteringen in de munttechniek maakten de aanmaak van grote zilveren munten mogelijk. De zilveren munten werden al snel hoofdmunten in plaats van de (kleinere) gouden munten. Sigismund van Tirol sloeg als eerste daalders. Daarna volgde de andere Duitse vorsten, die hun zilver uit het Ertsgebergte betrokken. Het duurde tientallen jaren voordat de nieuwe munt breed geaccepteerd werd.

Philipsdaalder

De philipsdaalder werd onder Philips II in 1557 in de Nederlanden ingevoerd. Ze had dezelfde waarde als de halve gouden reaal (35 stuivers) en was bedoeld als concurrent van de Duitse daalder. De 1/20 philipsdaalder en andere gelijkwaardige munten werden ook stoter genoemd. Die naam is afgeleid van een vijftiende eeuwse munt, die in onbruik was geraakt, maar als rekeneenheid van 2 1/2 stuiver nog lang bleef bestaan.

huizen actief: Burgos, Cuenca, Granada, Sevilla, Toledo, Segovia en La Coruña.

Onder Karel V werd grotendeels verder gemunt op naam van Ferdinand en Isabella: gouden dukaten en zilveren realen met hun beeltenis. Karel V verkreeg in de loop van zijn regeerperiode een wereldrijk. Onder Philips II (1556-1598) begon het rijk door talrijke oorlogen in verval te raken. De Noordelijke Nederlanden werden formeel in 1648 onafhankelijk.

Philips II voerde in 1557 een nieuwe, grote zilveren munt in. Ze had dezelfde waarde als de Spaanse gouden halve reaal van 35 stuivers én was bedoeld als concurrent voor de steeds populairder wordende Duitse daalder van 30 stuivers. Met de gulden die uit twintig stuivers bestond ligt hier de basis van de uit-

drukking 'Op de markt is uw gulden een daalder waard.'

De nieuwe munt heette officieel de zilveren halve reaal. Zij kreeg al snel de naam philipsdaalder. Van de philipsdaalder sloeg Philips II zelf al tien miljoen exemplaren. Philips begon ook zijn eigen portret op zijn daalders te stempelen.

Maastricht

Na de verwerving van hun deel van Maastricht (1288) hebben de Brabantse hertogen in Maastricht een munthuis geopend. Dit huis werd in 1427 gesloten maar in 1500 weer geopend, als Bourgondisch munthuis. Het muntteken werd de ster van Maastricht. Dit werd gebruikt tot de verovering door Frederik Hendrik in 1632. Het jaar daarop is het munthuis gesloten.

In de Valck-collectie bevinden zich twee halve realen uit de

Een patagon uit de muntschat, Antwerpen z.j. (77).

tijd van Karel V en drie stuks 0,05 philipsdaalder uit 1574-1586, die in Maastricht zijn geslagen.

De periode vanaf de afscheiding in 1581

Oorlogen veroorzaken een verstoring van de geldcirculatie. Munten van goud en zilver worden achtergehouden. Dit gebeurde niet alleen in de Tweede Wereldoorlog maar ook in de Tachtigjarige oorlog.

Met de opstand kwam voor lange tijd een einde aan de eenheid in het muntwezen. Het verzet tegen de centraliserende staat leidde tot hernieuwde verbrokkeling.

Door het wegvallen van het centraal gezag nam het aantal munthuizen enorm toe. Het verdedigen en belegeren van plaatsen kostte handen vol geld. De soldaten, huurlingen, moesten betaald worden anders werd het muiten. Om oorlogen te financieren is geld nodig. De

Patagon

Patagon komt van het Spaans patacon, wat grote munt betekent. Het is een zilveren soeverein van de Zuidelijke Nederlanden van Albertus en Isabella (28,25 gram, 0,873), ingevoerd in 1612 tegen een koers van 48 stuivers. Ook Albertus(kruis)daalder of Brabantse rijksdaalder geheten.

De patagon werd ingevoerd als een reactie op de pogingen van Noord-Nederland om hun muntstelsel te reguleren. Bij ordonnantie werden in 1612 de Zuid-Nederlandse munten opgewaardeerd. Op een opnieuw verlaagde muntvoet verschenen de gouden soeverein en de zilveren patagon. Toen daar in 1618 de zilveren ducaton aan werd toegevoegd, was het Zuidnederlandse succes compleet. Van zowel de patagon als de ducaton kwamen grote hoeveelheden in omloop.

oplossing is het creëren van noodgeld. Veel steden gingen over tot het slaan van noodmunten. Het uiterlijk van deze munten varieerde van stad tot stad en was afhankelijk van het materiaal dat voorhanden was. Het aantal munthuizen in de (opstandige) Nederlanden bleef echter toenemen. In 1580 waren omstreeks veertig muntthuizen actief, waarvan het merendeel uit was op pure winst.

Na verschillende pogingen en om een einde te maken aan de wildgroei in hagemunten besloten de Staten van Holland in 1575 over te gaan tot het slaan van een nieuwe munt; de leeuwendaalder. Het was een zilveren daalder met de Hollandse leeuw. De leeuwendaalder had een gewicht van 27,68 g en een zilveragehalte van 0,750.

Het is opmerkelijk, dat hoewel formeel het gezag van Philips II nog erkend werd, zijn beeltenis en naam niet meer voorkwamen op deze munten. De koers

werd bij uitgifte gesteld op 32 stuiver, drie stuivers boven de intrinsieke waarde. De hierdoor ontstane reserve kwam ten goede aan de oorlogskas.

Ook in Utrecht zijn Leeuwendaalder geslagen. Het exemplaar uit de Helmondse munt-

schat komt uit Utrecht, dateert uit 1616 en weegt 27,44 gram.

Muntplaatsen en munthuizen

Begrijpelijk is dat de meeste munten van de Helmondse muntschat uit deze periode

Nederlandse reaal

De 'Nederlandse reaal' is een zilveren munt van Philips de Schone en Karel V (3,43 g, gehalte 0,934), geslagen in de Nederlanden in 1505/06 en 1517. Aartshertog Philips en sinds 1504 koning van Castilië liet in Brabant (m.n. Antwerpen, met hand) en in Vlaanderen (Brugge, met lelie) hele en halve Spaanse realen slaan om zich te voorzien van contant geld voor zijn reis naar Spanje. Karel V liet in Brabant hele, halve en kwart realen slaan nadat hij mei 1516 koning van Castilië was geworden.

Van 1521 tot 1556 slaat Karel V zilveren realen van drie stuiver (3,06 gram, 0,934 zilveragehalte) in Antwerpen, Maastricht, Gelre, Vlaanderen, Holland en Overijssel. Deze munten zijn allen ongedateerd, net als de halve zilveren realen van 3,12 gram (0,458) die in Antwerpen, Maastricht en elders geslagen werden.

Albert en Isabella-reaal

Het aartshertogelijk paar Albert en Isabella sloegen van 1603 tot 1612 een zilveren munt van vijf stuivers (zilveren reaal, 3,06 g, 0,896) in de Zuidelijke Nederlanden. Op de voorzijde de gekroonde wapen van de aartshertogen onder de versierselen van het Gulden Vlies, de keerzijde met gebloemd kruis met kroon en initialen A en E. Allen ongedateerd, geslagen in Antwerpen, Maastricht, 's-Hertogenbosch en Doornik. Tussen 1605 en 1610 zijn stukken van drie realen geslagen. Halve zilveren realen (3,48 g, 0,396) zijn geslagen tussen 1606 en 1612 met de wapens op een kruis van stokken en op de keerzijde vuurstraal. Geslagen te Antwerpen, Vlaanderen en Doornik. Albert en Isabella lieten ook munten met lagere waarden slaan.

*Albert en Isabella-reaal
Antwerpen, z.j. (104).*

Munt 117 uit de muntschat van huis De Valck: een Leeuwardaolder uit 1616, geslagen te Utrecht.

komen uit plaatsen uit de zuidelijke, Spaanse Nederlanden. De economische banden zijn niet doorgesneden. We komen de volgende muntplaatsen tegen uit de zuidelijke Nederlanden: Antwerpen, Luik, Stavelot, Brussel, Doornik en Maastricht. Uit de gewesten die zich in 1581 afscheidde, zijn munten aanwezig van Gelre, Zeeland, Holland en Oversticht (Overijssel). Toch kan slechts in een enkel geval gesproken worden van Staatse munten in de Valck-schat. Vrijwel al het geld uit de afgescheide provincies dateert uit perioden, dat Spanje het daar – tijdelijk – voor het zeggen had. Een korte typering van enkele muntplaatsen:

Antwerpen

De toenemende economische betekenis van de stad zorgde

ervoor dat Antwerpen aan het einde van de 15e eeuw de belangrijkste muntplaats in de Nederlanden werd. Na de splitsing van het Noorden in 1581 en de daarmee samenhangende afsluiting van de Schelde verminderde het belang van de Antwerpse haven en daalde de economische activiteit. De muntproductie bleef echter tot het einde van de zeventiende eeuw zeer omvangrijk. In 1758 werd het munthuis in Antwerpen gesloten. Het muntteken van Antwerpen was het handje, afkomstig uit het stadswapen. Het werd oorspronkelijk ingevoerd als muntmeestersteken. Al spoedig werd dit het munt-huisteken.

In de Helmondse muntschat komen Antwerpse munten voor uit de periode 1517 – 1618. De meeste dateren van na de

afscheiding in 1581. Naast de philipsdaalders zijn vooral de zware zilveren ducats en patagons verzameld.

Luik en Stavelot

Uit Luik en Stavelot komen tien munten in de Valck-collectie. Ze dateren uit 1545 en 1582-1614.

In de veertiende eeuw ontwikkelt zich in het prinsbisdom Luik een belangrijke muntslag in zilver, waaraan in het midden van die eeuw ook goudstukken worden toegevoegd. In de vijftiende eeuw wordt de overwegende invloed van het buurland, de Bourgondische Nederlanden, merkbaar. De beelden naars van de Bourgondische munten worden overgenomen en de waarde van het Luikse geld is gelijk aan het Bourgondische.

Luik maakt net als de omliggende gebieden de grote Bourgondische inflatiecrisis van 1478-1488 en het herstel van 1489/90 mee. Maar de waarde van het Luikse geld daalt veel sterker dan de gelijknamige Bourgondische munten. Tegen het einde van de zestiende eeuw heeft de Luikse gulden nog maar de waarde van een kwart Brabantse gulden.

Onder de bisschoppen uit het Beierse hertogshuis wordt de Luikse muntslag wat zelfstandiger. Ernst van Beieren regeerde tussen 1581 en 1612. De zilveren ernstussen waren zes Luikse stuivers waard. Ze zijn geslagen tot 1586, dus alleen in

het begin van zijn regeerperiode. De bisschop van Luik was ook abt van Stavelot. Daar zijn door hem ook munten geslaan.

Brussel

Vooraf tijdens de regering van Albert en Isabella (1598-1621) kreeg Brussel als munthuis grote betekenis en behield die tot aan de verovering door de Fransen in 1794. Vanaf 1612 werd als muntteken een engelenkopje gebruikt. Dat was afgeleid van de stadspatroon, de aartsengel Michael. In De Valck zijn drie Brusselse patagons aangetroffen uit de regeringsperiode van Albert en Isabella.

Doornik

In 1578 openden de Staten van Doornik een munthuis, met als muntteken een toren. Daar werden statenmunten geslagen. Na de verovering door Parma in 1581 werd het een koninklijk munthuis dat actief bleef tot 1667, toen Doornik door Franse troepen werd ingenomen. De

Een halve reaal, in Holland geslagen, 1586 (118).

De leeuwendaalder

Zilveren daalder met Hollandse leeuw, ingevoerd door Holland tijdens de opstand tegen Philips II in 1575 als provinciale daalder (27,68 gram, zilveragehalte 0,750). Een van de eerste munten die geslagen werd zonder toestemming van Brussel, Vandaar dat de beeltenis van Philips vervangen is door een anonieme (Hollandse) ridder. Koers bij uitgifte gesteld op 32 stuivers, drie stuiver boven intrinsieke waarde. Deze 'reserve' diende om de opstand te bekostigen. Op voorzijde een ridder met Hollands wapenschild, op de keerzijde de Hollandse leeuw met omschrift 'Confidens non movetvr'. In Holland geslagen 1575-1606, door meeste gewesten gevolgd vanaf 1585. De koers steeg in 1606 tot 38 stuiver en in 1659 tot 42 stuiver.

Doornikse Valck-munten dateren uit 1583-1601 en zijn dus Spaanse munten.

Gelre

Door het wegvallen van het centraal gezag aan het begin van de Tachtigjarige Oorlog ontstonden in de Republiek een groot aantal munthuizen. Gelre volgde vanaf 1579 een eigen muntpolitiek. Het provinciale munthuis werd in 1583 om veiligheidsredenen verplaatst van Nijmegen naar Harderwijk. Nadat Parma Nijmegen veroverde, was daar een koninklijk munthuis actief van 1586-1591. Drie munten in de Valck-schat zijn in Gelre geslagen in de Spaanse tijd, en wel in 1586, 1587 en 1590. De twee philipsdaalders zijn dus wel zeker in Nijmegen geslagen. De 0,05 reaal uit 1587 waarschijnlijk ook.

Holland en Utrecht

Ook Holland had te kampen met geweldige financieringsproblemen ten gevolge van de opstand. De Staten probeerden dit op te lossen door monetaire maatregelen. De eerste was een belasting op al het geld dat in omloop was. Vanaf 1573 werd al dat geld gestempeld (geklopt). Het geklopte geld kreeg een hogere nominale waarde van bijna 15%, die direct aan de overheid moest worden afgedragen. Deze maatregel is ruim een jaar van kracht geweest. Ze heeft ongeveer tweehonderd-duizend gulden opgebracht. In het kruikje uit De Valck zat één geklopte munt: een Spaanse reaal uit 1517. Verder zijn in de verzameling aangetroffen uit Holland een halve reaal van Karel V en twee 0,05 realen uit de periode na de afscheiding: 1586 en 1595. Een andere monetaire maatregel van de Staten

Klont munten uit de muntschat van huis De Valck (146-167).

van Holland was het uitbrengen van de hiervoor al genoemde Leeuwendaalder.

Munten voor de export

Naast aanmunting voor gebruik in eigen land zijn er ook munten voor de export gemaakt. Deze aanmuntingen waren van groot belang voor de munthuizen.

De grote hoeveelheden zilver die uit de Spaanse koloniën kwamen werden in de Noordelijke- en Zuidelijke Nederlanden omgemunt. Het zilver werd vanuit Amerika naar Europa gebracht in de vorm van baren of als Spaanse matten. Dit zijn munten ter waarde van acht realen die heel onregelmatig van vorm waren. Veel van deze munten werden omgesmolten

tot andere gangbaardere en vaak beter gewaardeerde muntsoorten. Zij kwamen in onze contrijen door handel en troepenbetaling.

Het is via deze wegen dat een zo'n grote differentiatie van munten in het huis De Valck gevonden is.

Een eerste analyse

- De munten dateren van 1488 tot 1619.
- Het totale gewicht van de 145 schoongemaakte munten bedraagt 545,9 gram.
- Er zijn geen munten uit het jaar van de afscheiding van de Republiek, 1581.
- Logischerwijs zijn de munten van voor dat jaar allemaal afkomstig uit Bourgondisch

Zuid-Nederland, respectievelijk Spanje.

- Daarna komen ook munten voor uit afgescheiden gewesten, maar vrijwel alle uit periodes, dat Spanje daar de dienst uitmaakte.
- Uit de echt afgescheiden gewesten, Holland en Utrecht, komen slechts enkele van de 167 munten.
- Relatief veel munten zijn geslagen in Antwerpen.
- Veel Albert & Isabella realen, ducats en patagons (1600-1618).
- Veel munten van Philips II, met name philipsdaalders (1583-1597 en 1561-1597) en een enkele reaal.
- Gewichten variëren van 1,60 gram tot ruim 33 gram voor de ducats en patagons, vrijwel op hun officiële gewicht.
- De verzamelde munten vertegenwoordigden een aanzienlijk bedrag.

Literatuur

Bert van Beek, Hans Jacobi en Marjan Scharloo, *Klinkende munt; geschiedenis van het geld in de lage landen* (Amsterdam/Brussel 1985)

Enno van Gelder, *De Nederlandse munten* (Utrecht/Antwerpen, 1965)

Encyclopedie van munten en bankbiljetten.

www.museon.nl

SPAREN IN DE SPAAR- POT EN BIJ DE BANK

Door Bregje van der Heijden

Sparen is al heel oud en bekend bij de meest primitieve volkeren. Hoewel we het geld vanwege de inflatie tegenwoordig misschien beter zo snel mogelijk uit kunnen geven, is de spaarpot nog altijd in trek. Net als tegenwoordig legden de mensen vroeger geld apart. Voor het kopen van een bruid, voor feesten of bijzondere gelegenheden is geld nodig. Zo ontstonden al snel speciale bergplaatsen voor spaargeld of spaargood.

Waar en wanneer we er voor het eerst spaarpotten op na gingen houden is niet bekend. Wel weten we dat de oude Grieken al een soort spaarpotten kenden in de vorm van offerblokken met een gleuf. Daarbij ging het echter om gaven van meerdere 'spaarders' bij elkaar. Bij opgravingen in Pompeï zijn modellen van offertronken gevonden. Zij hebben naar alle waarschijnlijkheid dienst gedaan als bewaarplaats voor privé-geld. Ze dateren uit de eerste eeuw na Christus. Bij een opgraving van een Romeinse tempel in Elst

(Betuwe) is een rechthoekige geldkluis onder de vloer gevonden.

Waarschijnlijk ontstonden de eerste verplaatsbare spaarblokken en -potten in de vroege middeleeuwen. Dat was de tijd waarin in Europa geld op grote schaal in omloop begon te komen. In het begin werd om veiligheidsredenen vooral in kerken gespaard. De kerk was in een stad een van de weinige stenen gebouwen. Mocht de stad in brand vliegen, dan was dit de veiligste plaats om kostbare goederen te bewaren.

Zo had ieder gilde een eigen altaar met een eigen offerblok. De opbrengst van deze blokken werd besteed voor hulp aan gildebroeders en het onderhoud van het altaar.

Vanaf het midden van de vijftiende eeuw vinden we muntvondsten in burgerhuizen. Dit spaargeld werd bewaard in een wollen sok onder het matras, in aarden potten of kruiken of op een andere veilige plaats. Diverse vondsten hebben laten zien dat deze 'spaarpotten' vaak begraven werden in tijden

van dreiging of gevaar. Dat was misschien ook het geval bij de muntvondst die in 1990 door de heer J. Swinkels werd gedaan bij het archeologisch onderzoek dat verricht werd in het pand 'De Valck'.

Wisselbrief

Sok, spaarpot, matras, muur- of vloerkluis zijn eeuwenlang beproefde methoden geweest om geld en andere kostbaarheden te bewaren. Voor wie zelf geen veilige bergplaats had, kon de kluis van een geldwisselaar uitkomst bieden. Geldwisselaars traden dan op als kassier. Dat deden ze vanaf het midden van de twaalfde eeuw. Zij hielden zich niet meer alleen bezig met het wisselen van de diverse geld-

soorten maar namen ook geld in bewaring, in ruil voor een ontvangst- of depositobewijs.

In grote financiële centra kon je ook overboekingen laten doen van het ene deposito naar het andere.

Uit deze activiteiten groeiden in de 15e eeuw de wisselbanken.

Zij ontlenden hun naam aan de wisselbrieven. Een wisselbrief is een betalingsopdracht, waarbij een handelaar een collega in een andere stad verzoekt om iemand een bepaald bedrag uit

te betalen. Dit bedrag werd dan later met de opdrachtgever verrekend.

Om fraude tegen te gaan, werd de wisselbrief middendoor geknipt en kregen beide partijen een helft.

De geldwisselaars/kassiers leerden uit ervaring, dat niet al het bij hen in bewaring gegeven geld tegelijkertijd werd teruggevraagd. Dat gaf hen de vrijheid zekere bedragen uit te lenen: de kassier werd bankier.

In de negentiende eeuw nam

deze ontwikkeling een hoge vlucht.

Literatuur

J.G.N. Renaud, *Uit het levensboek van de spaarpot*.

(S)potsierlijke Spaarpotten, Amerikaanse humor in gietijzer, in *Antiek Wereld* 3e jaargang no. 4. pag. 34-39.

DE ABN AMRO-BANK EN HAAR VOORLOPERS IN HELMOND

Door Gabriël van Neerven¹

Tot rond 1860 bestaat in ons land nog geen ontwikkeld bankwezen, waar het bedrijfsleven krediet kon krijgen. Veel ondernemers hebben naast het geld dat ze in hun eigen bedrijf hebben gestoken, effecten in andere bedrijven. Bij behoefte aan geld kan men de effecten belenen bij het agentschap en de correspondentschappen die de Nederlandsche Bank vanaf 1864 in Noord-Brabant vestigde.

In 1862 wordt in Nederland het vrijhandelstelsel ingevoerd. Buitenlandse concurrentie krijgt daardoor vrij toegang tot de binnenlandse markt. Mechanisatie en bedrijfsconcentratie worden voor veel bedrijven de toverformule tot welvaart en toekomst. De behoefte aan vreemd vermogen neemt snel toe. Hiermee parallel ontstaan allerlei bankfirma's in Noord-Brabant.² Een aantal naamloze vennootschappen wordt opgericht, die zich met kredietverlening en het bankbedrijf gaat

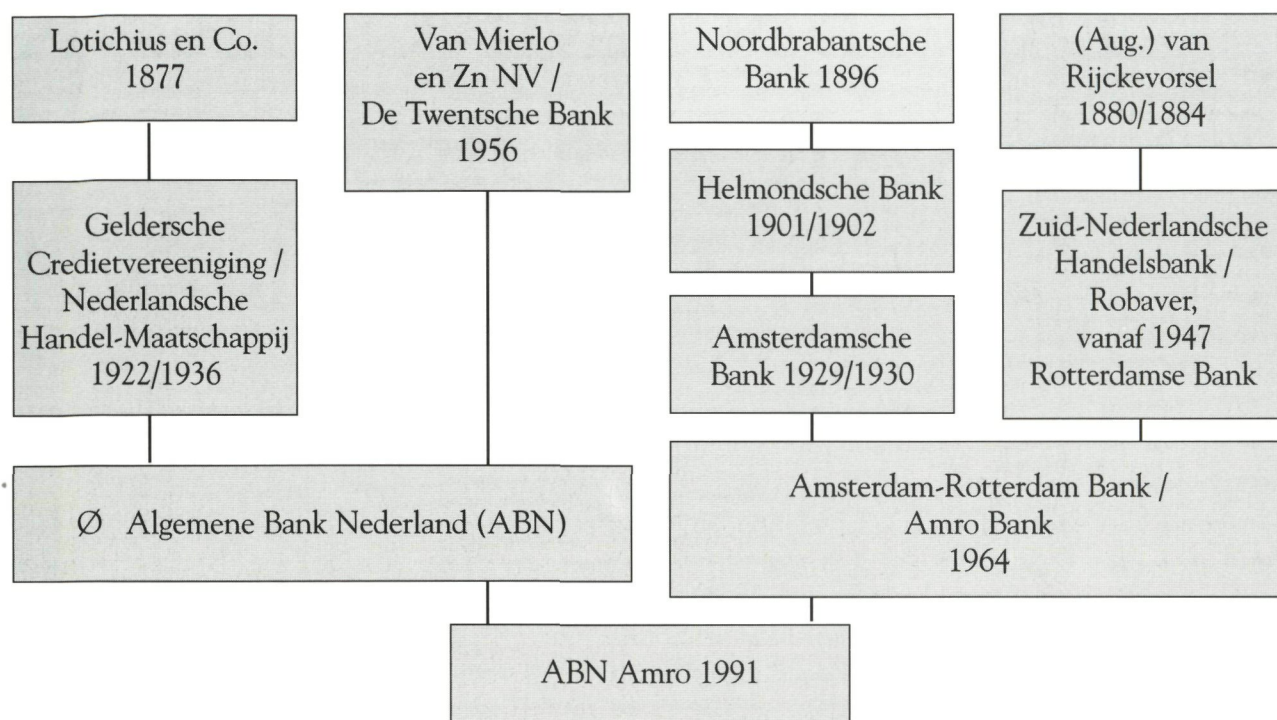
bezighouden, zoals de Amsterdamsche en de Rotterdamsche bank. De Nederlandsche Handel-Maatschappij, in 1824 opgericht, gaat zich vanaf 1880 ook op bankactiviteiten toeleggen.

De geschiedenis van het Nederlandse bankwezen wordt sinds het begin van de twintigste eeuw gekenmerkt door concentratie: een steeds groter deel van de bancaire activiteiten en middelen komt in handen van steeds minder banken. Het aantal zelfstandige banken vermindert door fusies en overnames, terwijl het aantal bankfilialen geweldig toeneemt.

De voornaamste oorzaak van deze ontwikkeling was de industriële revolutie. De productiebedrijven – en in hun kielzog de rest van het bedrijfsleven – werden grootschaliger. Ze kregen dan ook behoefte aan grotere kredieten. De banken moesten dus zorgen voor meer werkkapitaal. Het uitgeven van aandelen was daarvoor op een

gegeven moment niet meer voldoende. De banken vonden vermogensuitbreiding door overnames en fusies: concentratie. Bij het concentratieproces speelden twee andere redenen een net zo belangrijke rol: de onderlinge concurrentie tussen de grote banken en 'de lol van het groot zijn'³.

In onderstaand overzicht wordt eerst ingegaan op de wortels van de Algemene Bank Nederland (ABN) in Helmond. De ABN kwam in 1964 voort uit een fusie van de Nederlandsche Handel-Maatschappij (NHM) en De Twentsche Bank (DTB). Beide fusiepartners hadden voorlopers in Helmond. In paragraaf II komt de ontwikkeling van de Amro-bank aan de orde, een fusieproduct – ook in 1964 – van de Amsterdamsche Bank NV en de Rotterdamsche Bank NV. Ook deze banken hadden in Helmond voorlopers. De fusie in 1991, waaruit de ABN Amro bank voortkwam, staat beschreven in paragraaf III.

I De wortels van de ABN in Helmond

De firma Lotichius en Co.

De eerste bank in Helmond was de Lotichiusbank. Deze werd in 1877 opgericht door Arnout Willem Lotichius⁴. Hij was in Coevorden geboren. Voor een belangrijk deel waren de cliënten van Lotichius - net als hij zelf - van buiten Helmond afkomstige protestanten. Tot zijn klanten behoorden Van Vlissingen, Carp en Begemann: van elders afkomstige ondernemers die zich in Helmond gevestigd hadden. Een ander deel van zijn klandizie behoorde tot het autochtone, niet-katholieke deel van de bevolking, zoals de familie Wesselman.

*Arnout
Willem
Lotichius
(1844-1937)
met zijn
tweede vrouw
Paulina
Maria
Matthijsen
(1861-1937)
rond 1935
voor hun
woonhuis aan
de Eikendreef
(foto: J.
Hegeman).*

De band met deze ondernemers is deels te verklaren uit familiale betrekkingen. De eerste vrouw van A.W. Lotichius heette Elisabeth M.M. Wesselman van Helmond. Na haar overlijden in 1889 hertrouwt hij op 19 augustus 1891 met Paulina Maria Matthijsen, dochter van Frederik Jacob Matthijsen en Paulina Maria van Vlissingen.⁵

Het is niet duidelijk geworden waar Lotichius met zijn zaak begon. Als hij zich op 33-jarige leeftijd in Helmond vestigt, gaat hij eerst vijf jaar inwonen bij Wilhelm Heszler, een 'gepensioneerd administratief beambte'.⁶ In augustus 1882 verhuist hij met zijn vrouw naar Kerkstraat B 101. Amper anderhalf jaar later koopt hij voor tienduizend gulden van aannemer Thomas Royakkers een perceel, midden in de Kerkstraat. Het bestaat uit huis, tuin, erf en – aan de Kamstraat – een washuis. Het staat kadastraal bekend onder de nummers D 953 t/m 955 en kreeg tenslotte huisnummer 33.⁷ Gezien het kapitaal, dat Lotichius voor dit pand neertelt, is het zeer waarschijnlijk, dat hij hier niet alleen woonde, maar zaak aan huis hield.

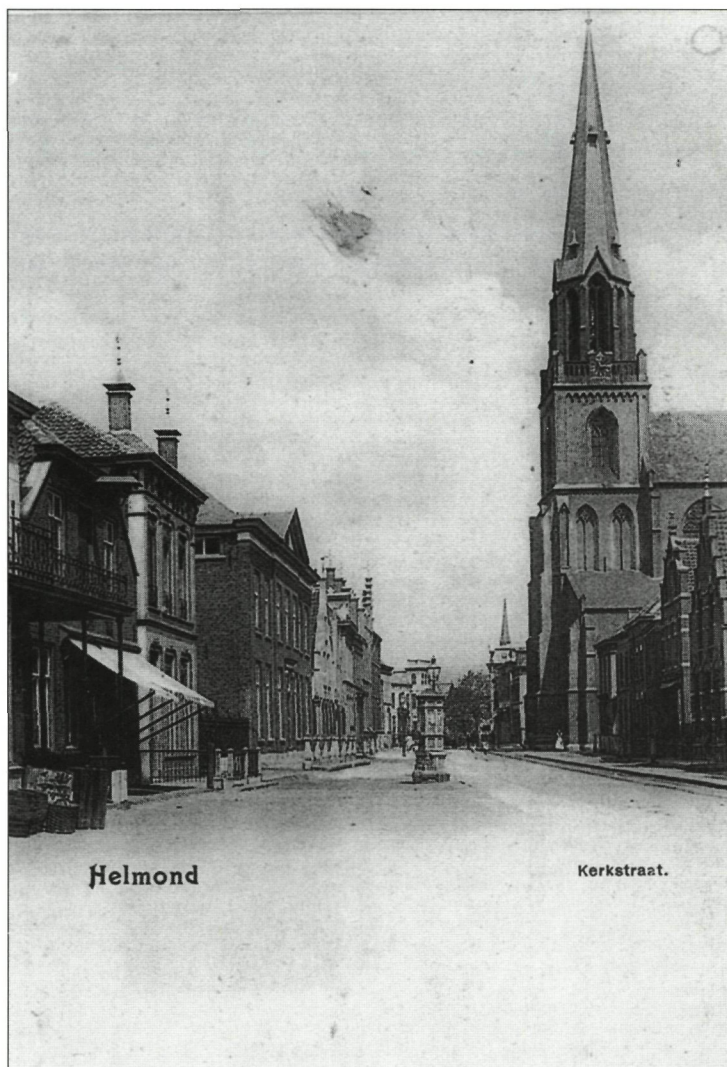
Op 5 september 1897 vertrekt kassier en bankier Arnout Lotichius uit de Kerkstraat. Hij vestigt zich op Steenweg L 135⁸, waar notaris August Sassen kantoor had gehouden. Het is tegenwoordig Steenweg 13. Het

pand aan de Kerkstraat verkoopt hij pas in 1905. Ergens tussen 1900 en 1913 verhuist Arnout Willem Lotichius met zijn gezin naar de Aarle-Rixtelseweg.⁹ Of het kantoor tegelijkertijd verhuist is niet

bekend. In 1915 is het adres van Lotichius en Co. in ieder geval Kanaaldijk NW 43.¹⁰

Bloeiend bedrijfsleven

Het Helmondse bedrijfsleven bloeit als nooit tevoren en

De Kerkstraat gezien in de richting van de Markt in 1902. Het witte huis, links achter de zonneluifel, was tot 1897 het woonhuis annex kantoor van Arnout Lotichius. Voor zijn huis stond een van de stadspompen met daar bovenop een gaslantaarn (fotograaf onbekend).

daarmee ook het bankwezen. Vanaf begin 1914 komt de oudste zoon, Adriaan Pieter, in de zaak. Hij is dan dertig jaar oud.¹¹ Arnout Lotichius past zijn zaak juridisch aan de omvang van het bedrijf. Per 1 januari 1916 wordt de eenmanszaak 'Lotichius en Co.' omgezet in een 'vennootschap van koop-handel onder firma'¹², waarbij als firmanten optreden Arnout Willem Lotichius, zijn zoon Adriaan Pieter Lotichius en Arnoldus Jacobus Cornelis Grenu.¹³ Grenu kwam op acht-entwintigjarige leeftijd, in mei 1896, naar Helmond. Hij geeft als beroep procuratiehouder op. Dat zal ongewijfeld bij Lotichius zijn geweest. Twee jaar later trouwt Arnoldus Grenu tenminste met Helena Catharina

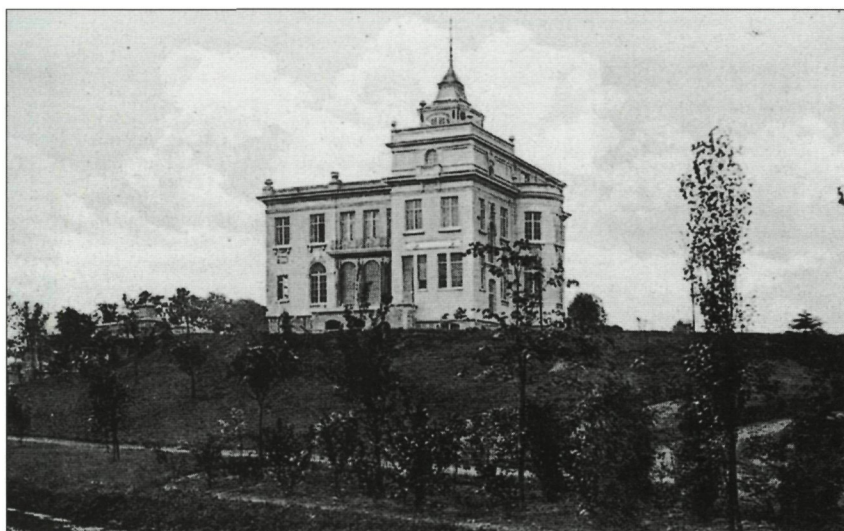
Lotichius. Helena was geboren in Gildehaus in Duitsland.¹⁴

Het doel van de firma staat in de oprichtingsakte omschreven als: "a. het uitoefenen van het bankiers- en kassiersbedrijf als: het verleen van crediet, het incasseeren van wissels en ander handelspapier op binnen- en buitenland, het openen van rekening-courant, het aannemen van gelden in deposito, het deelnemen in geldleeningen, den handel in vreemde muntspciën en dergelijken; b. den commissiehandel in fondsen; c. het geheele assurantie-wezen; d. de administratie van vermogens en alles, wat in den ruimsten zin begrepen wordt onder een der sub a, b, c, of d genoemde handelingen."

In 1917 wordt de firma omgezet in een commanditaire vennootschap.¹⁵ Arnout is dan 73 jaar. In datzelfde jaar wordt op dezelfde plaats een nieuw pand betrokken, ontworpen door ir. J.P. Fokker.¹⁶

De hausse, meteen na de Eerste Wereldoorlog, zorgt voor talrijke uitbreidingen van ondernemingen. Veel bedrijven doen een extra beroep op bankfinanciering. Lotichius richt een bijkantoor op in Geldrop. In 1920 volgt de omzetting van de commanditaire vennootschap in een naamloze vennootschap. De Nederlandsche Handel-Maatschappij krijgt binnen deze NV veel invloed door middel van preferente aandelen.

In datzelfde jaar komt de Nederlandse economie in een malaise terecht en wordt de afbetaling van vele schulden dubieus. De Lotichiusbank krijgt betalingsmoeilijkheden. De grote boosdoener was waarschijnlijk de dekenfabriek van Piet de Wit. Die staat per 31 december 1921 voor bijna anderhalf miljoen gulden in het krijt bij Lotichius en Co. Het is duidelijk, dat de kredieten aan De Wit zonder voldoende dekking zijn verleend.¹⁷ Per 1 januari 1922 gaat de Lotichiusbank in liquidatie. Overigens ging de fabriek van Piet de Wit een paar jaar later ook ten onder, wat onder meer leidde tot verkoop en sloop van het Peapark in 1928.¹⁹

De noord- en oostgevel van het Peapark vanaf de Aarle-Rixtelseweg. Deze monumentale villa stond van 1914 tot 1928 op de plaats waar nu het hertenkamp bij de Warande ligt. Afgaande op de jonge begroeiing is de foto rond 1915 gemaakt (fotograaf onbekend).

De Lotichiusbank en het huis van Raijmakers met het klokkentorentje rond 1920. Het pand helemaal links op de foto is in 1924 gesloopt om plaats te maken voor de Helmondsche Bank (fotograaf onbekend).

Het kantoor van Lotichius wordt de Helmondse vestiging van de Nederlandsche Handel-Maatschappij. Een flink deel van het bedrijfsarchief van de Lotichiusbank is bij het gemeentearchief van Helmond terecht gekomen. In dit archief bevindt zich ook een dik dossier over de firma De Wit.

Adriaan Pieter Lotichius verlaat in september 1923 Helmond en gaat naar Amersfoort.¹⁹ Arnoldus Grenu en zijn vrouw blijven in Helmond wonen, waar zij overlijdt in 1928. Hij sterft in 1933 te Den Haag.²⁰ Arnout Willem Lotichius tenslotte slijt zijn laatste jaren eveneens in Helmond, tot zijn overlijden in 1937.

De Geldersche Crediet-vereeniging en Nederlandsche Handel-Maatschappij

De Geldersche Credietvereeniging (GCV) werd in Arn-

hem gesticht in 1866. Het was van oorsprong een coöperatieve kredietorganisatie met als doel 'kleine handelaren die dat behoeven en verdienen ten dienste te staan door hun voor korten tijd crediet te verschaffen'. Vanaf 1867 opent de GCV ook agentschappen buiten Gelderland.

Het Wetboek van Koophandel van 1910 verplichtte de kredietverenigingen een vast werkkapitaal achter de hand te hebben.²¹ Het coöperatieve karakter verdween hierdoor. De kredietverenigingen werden door de nieuwe wetgeving gewone banken, die voorschotten verleenden, meestal korte-termijnkredieten.

De Geldersche Credietvereeniging ging in 1916 een belangengemeenschap aan met de Nederlandsche Handel-Maat-

Bevrijding 1944: De Kanaaldijk vanaf het havenplein. De voormalige Lotichiusbank op de voorgrond en ernaast de (dan) Amsterdamse Bank zijn bij het springen van de Vestraatbrug behoorlijk beschadigd (foto: Prinses).

schappij (NHM). Daardoor kon deze laatste gebruik maken van de loketten van de GCV. En de GCV kon, gesteund door de NHM, haar minder rooskleurige kapitaalpositie verbeteren. De 'Geldersche' bleek namelijk wat al te voortvarend te zijn geweest in haar kredietverlening en in het uitbreiden van haar kantorennet.

Door de samenwerking van GCV en NHM konden de door de NHM overgenomen, gezonde delen van bedrijven, worden ondergebracht bij de Geldersche Crediet Vereniging. Dit gebeurde o.a. in 1922 met Lotichius en Co.'s Bank. De GCV werd uiteindelijk in 1936 door de Nederlandsche Handel-Maatschappij overgenomen.

Van Mierlo en Zoon en De Twentsche Bank

Twee broers Van Mierlo begonnen in 1884 in Breda een kassiersbedrijf. Deze firma ontwikkelde zich tot een bank, vanaf 1932 in de vorm van een NV. De gebroeders Van Mierlo zochten vooral expansie in west en midden-Brabant maar vestigde ook in Brussel en Antwerpen kantoren.

In 1952 ging Van Mierlo en Zoon als dochteronderneming op in De Twentsche Bank.

Vier jaar later kwam Van Mierlo en Zoon naar Helmond. In het koetshuis van de voormalige woning van familie Van Asten aan de Markt werd een

Oktober 1965 zit assurantie kantoor Praasterink in het eerste bankgebouw van Van Mierlo & Zn. aan de Noord-Koninginnewal. Later is het pand gesloopt om jaren aan een stuk ruimte te bieden aan het parkeerterrein van de ABN. In het linker pand zat de firma Adams en rechts zat Meeuws damesstoffen (foto: Th. van Mierlo).

kantoor ingericht. Dit koetshuis / bankgebouw lag aan de Noord-Koninginnewal, op de plaats waar het parkeerterrein van de (tot het jaar 2000) ABN Amro-Bank ligt.

De zaken gingen goed en op 29 april 1960 kon het definitieve kantoor aan de Marktzijde (nummer 14a) van het perceel in gebruik worden genomen. Bijzonder aan dat gebouw was een glas-in-beton-raam. Het was ontworpen door Pieter Wiegersma uit Deurne.²²

In 1964 fuseerde De Twentse Bank - en daarmee dochter Van Mierlo - met de Nederlandse Handel-Maatschappij. De nieuwe bank kreeg de naam Algemene Bank Nederland.

De Algemene Bank Nederland, periode 1964 - 1991

De na de Tweede Wereldoorlog steeds toenemende concentratie in het bankwezen vond een eerste hoogtepunt in 1964 met de totstandkoming van de Algemene Bank Nederland. Deze bank had meteen twee kantoren in Helmond: Markt 14a van Van Mierlo en het voormalige pand van de Lotichiusbank aan Kanaaldijk NW 43.

Het pand Markt 14a werd de hoofdzetel voor Helmond en omstreken. Uitbreiding was al direct nodig. Deze werd gevonden door aankoop van het buurpand, Markt 16, de winkel Maison Jansen. Architectenbu-

De Helmondse Markt rond 1960. Opvallend is hoe groot en modern het bankgebouw (vierde vanaf de hoek met de Amei-destraat) is, vergeleken met de omgeving (foto: gebroeders Simons).

reau Kraayvanger, Van Putten, Kuit, Knol en Maas uit Rotterdam zorgden voor een ontwerp dat letterlijk naadloos aansloot bij het bestaande pand. In oktober 1971 gingen de deuren voor de klanten open. Het kantoor aan Kanaaldijk NW 43 sloot in juni 1972.²³

II De wortels van de Amro bank in Helmond

De Noordbrabantsche Bank

Eind 19e eeuw was de grootste bank in Brabant de Noordbrabantsche Bank. Het aandelenkapitaal bedroeg toen twee miljoen gulden, een voor die tijd ongekend hoog bedrag. In 1896 opent deze bank een bijkantoor in de Kerkstraat in

Helmond,²⁴ in het voormalige postkantoor. Alle ingrediënten voor succes waren aanwezig, maar toch ging het mis. Op 1 juli 1901 komt het tot een definitieve surseance en in 1902 volgt het faillissement. Uit onderzoek van accountants bleek ondermeer dat 'roekeloos' grote kredieten waren verstrekt en dat de controle op de agentschappen totaal had ontbroken. Kortom, een slecht financieel en organisatorisch beheer leidden tot opheffing.

De Helmondsche Bank

Maar banken zijn onmisbare dienstverlenende instellingen in de samenleving geworden. De Amsterdamsche Bank ziet haar kans: al dan niet op verzoek van een aantal Helmondse

industriëlen en kooplieden wordt een 'doorstart' gemaakt. Eind 1901 wordt de Helmondse Bank opgericht.²⁵

Naast de Helmondse deelnemers²⁶ speelde F.X.M. Hubert Keller uit Amsterdam een belangrijke rol. Keller was directeur van de Amsterdamsche Bank en had in de oprichtingsakte vier petten op. Hij trad zowel op uit eigen hoofde, als in zijn hoedanigheid van directeur van de Amsterdamsche Bank. Op de derde plaats trad hij op als lasthebber van de andere directeur van de Amsterdamsche Bank, mr Ger-

NOORDBRABANTSCH E BANK.

Agentschap HELMOND.

Koopt en Verkoopt:

Wissels, Effecten, Coupons, vreemde Banknoten en Munten, tegen goede notering.

Verleent Handelscredieten tegen nader over een te komen voorwaarden.

Belast zich met Incasseering en Disconteering, tegen billijk tarief.

Sluit Beleeningen en Prolongatiën en neemt gelden à Deposito. Assurantien op Beurspolis.

Kantoor te *Helmond* Kerkstraat (oud Postkantoor).

J. J. VERSCHURE en

ANT. J. J. RAIJMAKERS JHzn.

Een advertentie van de Noordbrabantsche Bank in de krant van 6 september 1897.

Een zeldzaamheid: een ingekleurd fotootje uit het begin van de twintigste eeuw. We zien de Kerkstraat ter hoogte van de Wiel. We kijken op het oude postkantoor, waar van 1896-1901 de Noordbrabantsche Bank gevestigd was. Nauwelijks leesbaar staat onder het dak 'Helmondsche Bank'. De opname moet dus van na december 1901 dateren (fotograaf onbekend).

ard Vissering en tenslotte vertegenwoordigde hij de Amsterdamsche Bank.

Gezien deze bemoeienis met de oprichting, is het niet verwonderlijk dat de Helmondsche Bank vanaf de opening in 1902 optrad als - allereerste - agent van de Amsterdamsche Bank.²⁷

De Helmondsche Bank begon in het oude postkantoor aan de Kerkstraat, waar A. Raijmakers met J.J. Verschure hun agent-schap van de Noordbrabantsche Bank hadden uitgeoefend. Dezelfde Antoon J.J. Raijmakers werd directeur, naast de uit Waalwijk afkomstige Johan A.H. Wilbers, die het bankgebouw als dienstwoning mocht gebruiken.

In de statuten van de Helmondsche Bank staat een opsomming van wat de bank wel en niet tot haar activiteiten rekende. Tot het 'bankiers-

De Kerkstraat, gezien vanaf de Wiel. In het gebouw rechts opende in januari 1902 de Helmondsche Bank. Zoals uit het onderschrift blijkt, werd op dit plein de Helmondse varkensmarkt gehouden. Een opname van circa 1910 (fotograaf onbekend).

bedrijf en den commissiehandel in den ruimsten zin' behoren uiteraard het kopen en verkopen van vreemde muntspeciën en bankpapier, fondsen, coupons, wissels en dergelijke. Ook belast de NV zich met het incasseren van gelden, het verstrekken van reiskredietbrieven, het verlenen van voorschotten op fondsen en goederen en het openen van rekeningen-courant. Uitdrukkelijk uitgesloten van de werkring van de bank was het aankopen van vaste goederen, anders dan voor eigen gebruik, het geven van geld op hypotheek voor eigen rekening en de goederenhandel.

Het bedrijfskapitaal was 500.000 gulden. De Amsterdamsche Bank nam deel aan het werkkapitaal met vijftig aandelen van 1000 gulden. De grootste aandeelhouders uit Helmond waren W. Prinzen met vijftien, directeur A.J.J.

Rond 1920 fotografeerde J. Hegeman de hoek Veestraat – Havenweg. Op de hoek de Helmondsche Bank. Het hoge pand in de Veestraat is van de familie Coovels, tegenwoordig omgedoopt tot (kleding)winkel van Wibra.

Raijmakers met twaalf en J.A. Pistorius met zeven aandelen. De overige deelnemers hadden ieder één of twee aandelen. Ook hier blijkt het overwicht van de Amsterdamsche Bank. Het aan-

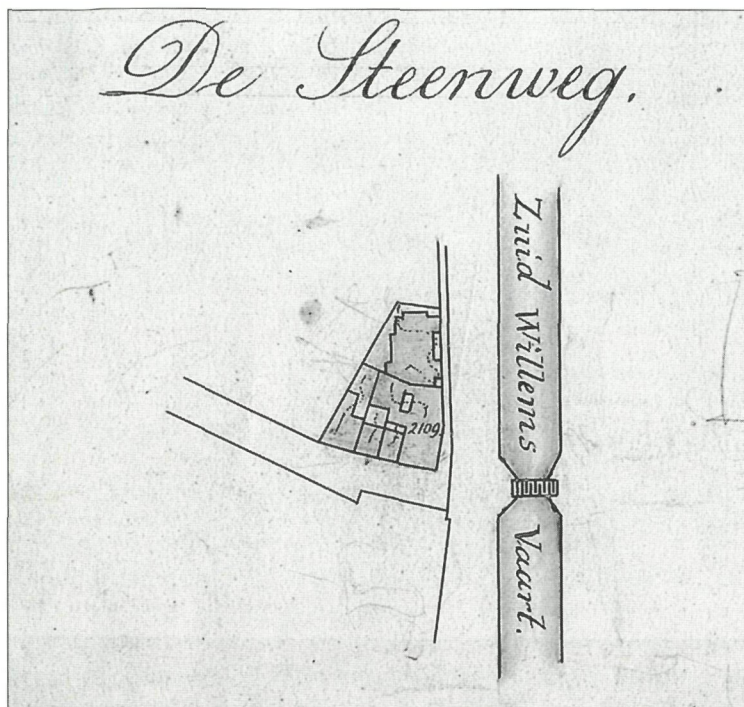
delenkapitaal werd 1 oktober 1919 volgestort.²⁸

Invloed Amsterdamse Bank

Uit het bedrijfsarchief van de Helmondsche Bank blijkt hoe de enorme invloed van de Amsterdamsche Bank in de persoon van H. Keller in de praktijk werkte. Keller had de touwtjes strak in handen. Alle plannen voor verbouwingen en nieuw-

De Veestraat rond 1920 vanaf de Kasteellaan kijkend in de richting van de Markt. Helemaal links vooraan de Helmondsche Bank. Halverwege de Veestraat de in de jaren vijftig gesloopte H. Hartkerk.

Situatie van de hoek Steenweg / Kanaaldijk in 1920. Het bovenste perceel is van de Lotichiusbank. Op de onderste percelen, samen A 2109 genummerd in de kadastral-administratie, komt vier jaar later de Helmondsche Bank (GA Helmond, archief 193 inv.nr. 2).

bouw werden uitgebreid met hem besproken en door hem goedgekeurd. Als in 1930 opmerkingen gemaakt worden over te soepele kredietverlening door de Helmondsche Bank, verdedigen de directeuren zich door te zeggen, dat zij opgeleid zijn door Keller en altijd zijn normen hebben aangehouden.²⁹

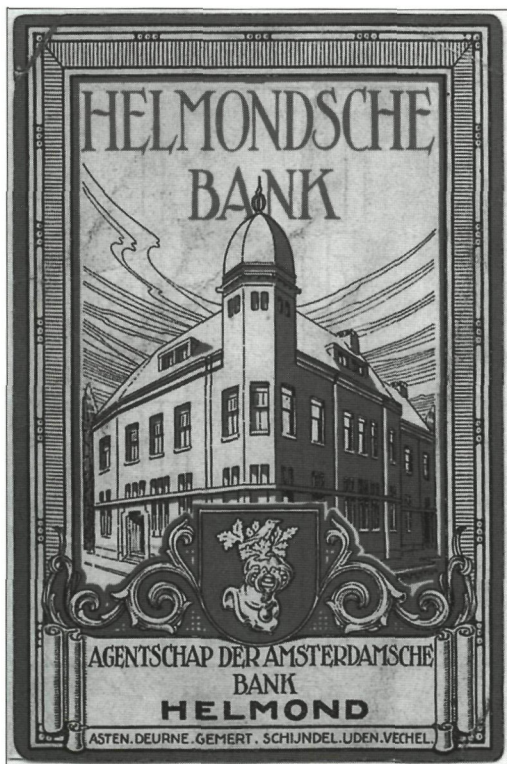
Bouwplannen

In 1906 koopt de bank het pand op de hoek Veestraat / Havenweg van Johannes Albertus Bots en consorten.³⁰

Vanaf zeker moment bezat de Helmondsche Bank ook een pand aan de Markt.

Tussen 1918 en mei 1919 worden plannen gemaakt om dit pand, dat in de correspondentie niet nader is aangeduid, te verbouwen tot kantoorruimte.³¹

Op 14 april 1919 schrijft de huisarchitect van de bank, Ouëndag te Amsterdam, nog aan de directie van de bank: "Zoals ik u reeds heb medegedeeld is de heer Keller nog altijd maar voor de verbouwing van het heerenhuis a/d Markt, ook omdat U bij

Een reclameplaatje van de Helmondsche Bank met vermelding van de bijkantoren.

eventueel noodige uitbreiding daar ook nog in den tuin zoude kunnen bouwen."

Maar zo'n drie weken later zijn de bouwplannen voor de Markt van de baan. Keller schrijft de directie een brief, waarin hij uitlegt dat de knoop is doorgehakt. Het pand aan de Markt wordt niet geschikt geacht om verbouwd te worden tot bankkantoor.

In diezelfde brief stelt Keller aan de directie van de Helmondsche Bank de vraag of het niet mogelijk is een terrein aan het Kanaal te verwerven 'om geheel opnieuw te bouwen'.

Nieuwbouw

Een groot aantal bouwplannen passeert tussen 1917 en 1921 de revue. Uiteindelijk wordt aan de gemeente vergunning gevraagd om via sloop van het aanpalende perceel D1597 (café Labro) het bestaande kantoor aan de Veestraat uit te breiden.³² De vergunning wordt verleend, maar de plannen worden niet uitgevoerd. Men kiest voor nieuwbouw aan de overkant van het kanaal op de hoek Steenweg / Kanaaldijk.³³ Na vijf jaar plannen en tekenen gaat het opeens heel snel. In juli zijn bestek en tekeningen klaar en een maand later volgen aanvraag en toestemming van de bouwvergunning.

Het nieuwe bankgebouw komt naast het kantoor van de voormalige Lotichiusbank. De Helmondse firma Gebroeders de

Kanaaldijk, hoek Steenweg, nu Zeezicht. De gloednieuwe Helmondsche Bank in 1924 is nog moeilijk bereikbaar door werkzaamheden aan de Veestraatbrug. Voor de rokende schoorsteen het pand van de Geldersche Credietvereniging (fotograaf onbekend).

Vries mag na een openbare aanbesteding het pand bouwen voor 125.975 gulden.³⁴ Aannemer H.M. van Dijk uit Mierlo-Hout, die ook had ingeschreven, wordt aangesteld als opzichter tegen een salaris van driehonderd gulden per maand.³⁵

Kosten

Door de brieven van architect Ouëndag³⁶ zijn de vorderingen van de bouw te volgen. In 1924 kan het pand in gebruik worden genomen. De bouwkosten zijn dan gestegen tot ruim 153.000 gulden. Na de verhuizing van de Helmondsche Bank naar de overkant van de Zuid-Wil-

lemsvaart, verkoopt de bank haar oude kantoor aan de Veestraat/Havenweg aan de gemeente.³⁷

De Helmondsche Bank had uiteindelijk zeven kantoren; naast Helmond ook in Asten, Deurne, Gemert, Schijndel, Uden en Veghel.

Per 1 juli 1929 wordt de Helmondsche Bank ontbonden en beginnen de onderhandelingen die ertoe leidden, dat de Amsterdamsche Bank de Helmondsche Bank voortzette.³⁸ Omdat de Amsterdamsche Bank het overnemen van enkele debiteuren - waaronder Everts van Van der Weijden -

Een statieportret van Markt 24 in 1974. Het pand werd gebouwd in 1872 door architect Th. Royakkers in opdracht van fabrikant Frederik Jacob Matthijssen en als kantoor in gebruik door achtereenvolgens Aug. van Rijckevorsel, de Rotterdamsche Bankvereniging, de Rotterdams(ch)e Bank en de Amro Bank. Het pand staat op de gemeentelijke monumentenlijst (fotograaf onbekend).

nogal problematisch vond, werd de feitelijke overname een jaar vertraagd. De beide directeurs van de Helmond-

sche Bank, Johannes C.J. Boelen en Johannes A.H. Wilbers werden filiaalhouder van de Amsterdamsche Bank.

(Aug.) van Rijckevorsel

De Bossche familie Van Rijckevorsel is vanaf 1839 actief in de geldhandel. In 1879 richt zij de vennootschap onder firma Joh. van Rijckevorsel & zonen op, die zich specialiseert in bankzaken. In 1884 wordt een bijkantoor geopend in Helmond.³⁹

Vanaf juni 1880 vinden we overigens al een familielid, Augustinus Maria H. van Rijckevorsel als kassier in Helmond.⁴⁰ Het is waarschijnlijk, dat hij het bijkantoor (als een dochteronderneming onder de naam Aug. van Rijckevorsel!) van de Bossche firma dreef. Zijn zoon Bernardus Maria Cornelis⁴¹ neemt in 1914 de zaak en het huis aan de Markt over.

In datzelfde jaar komt de Bossche firma na het overlijden van de oudste firmant in de problemen. Al in 1915 is het faillissement een feit. Wat er precies gebeurt met het Helmondse kantoor is onbekend. Wel bekend is, dat het levensvatbare deel van de activiteiten van de Bossche bank overgenomen zijn door de Zuid-Nederlandse Handelsbank. Blijkbaar behoorde het filiaal Helmond hiertoe. Want het pand van de firma Aug. van Rijckevorsel kwam in handen van de Zuid-Nederlandse Handelsbank (ZNH).⁴² Augustinus van Rijckevorsel vertrekt in 1915 naar Bemmelen.⁴³

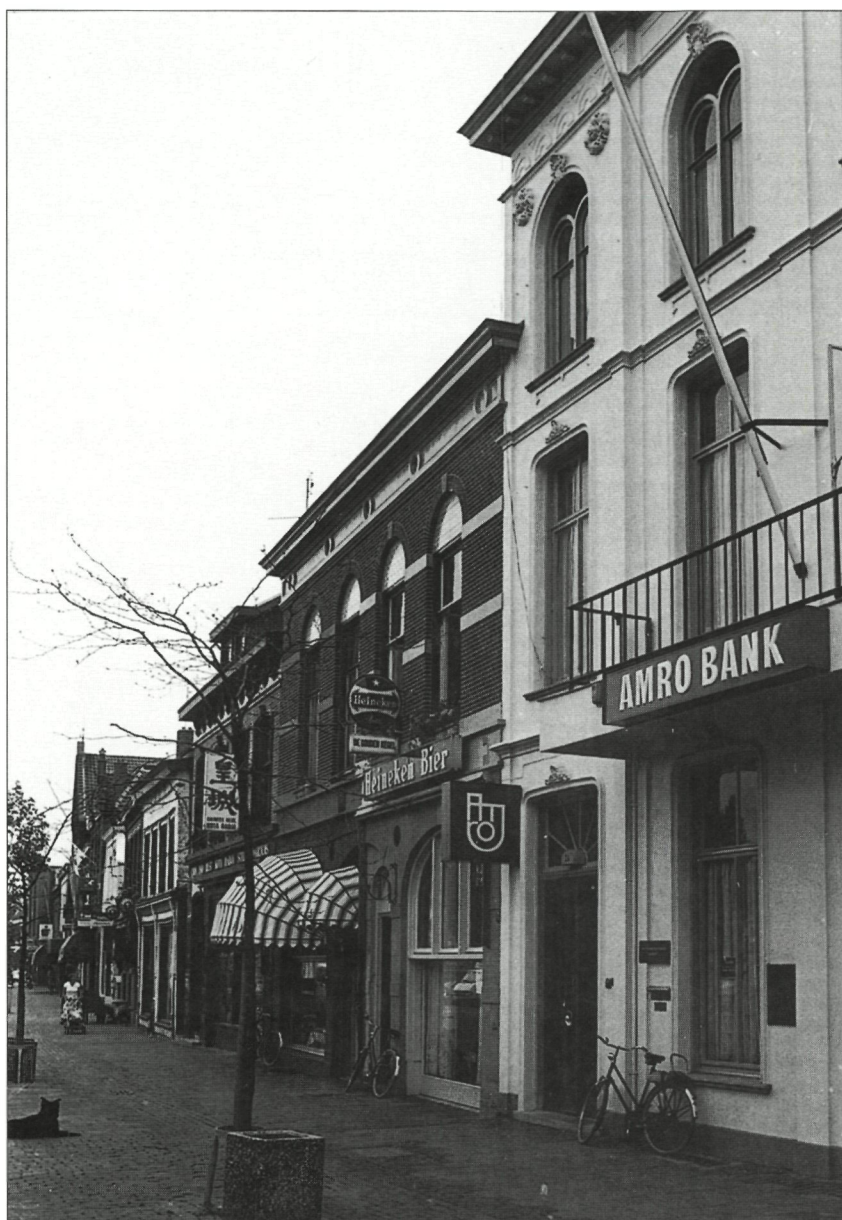
Na het faillissement valt in het Helmondse adresboek uit 1917 te lezen, dat op Markt 24, toen nog wijk C nummer 25, geves-

tigd is de firma Aug. van Rijckevorsel. Of het adresboek liep fors achter met zijn gegevens, of de Helmondse firma maakte een doorstart onder auspiciën van de Zuid-Nederlandse Handelsbank. Kassier Bernardus M.C. van Rijckevorsel bewoont het pand met zijn gezin tot 1919. In 1922 noemt Bernard van Rijckevorsel zich bankdirecteur. Bij welke bank dit was, is niet bekend. Hij blijft tot juni 1924 in Helmond en verhuist dan naar Baarn.

De Zuid-Nederlandse Handelsbank en de Robaver

In 1913 nam de Rotterdamsche Bankvereniging het Tilburgse kantoor van Labouchère over.⁴⁴ Onder de nieuwe naam Zuid-Nederlandse Handelsbank ging het bedrijf op overnamepad en verwierf verschillende andere banken. Een daarvan was de firma Van Rijckevorsel in Helmond.

Via de Zuid-Nederlandse Handelsbank kon de Rotterdamsche Bankvereniging (Robaver) zich in 1921 in Helmond vestigen in het monumentale pand Markt 24. Pas in 1935 kocht de Robaver het pand van de handelsbank.⁴⁵ Vanaf 1947 was de naam van de bankvereniging Rotterdamse Bank. Piet de Kroon was jarenlang directeur van deze bank. Hij was gehuwd met Johanna M. Spoorenberg.⁴⁶

De oostwand van de Markt in 1983. Amsterdam-Rotterdam is inmiddels afgekort tot AMRO (foto: GJ Helmond, L. v.d. Zanden).

De Amro Bank van 1964 tot 1991

De Robaver en de Amsterdamsche Bank hadden in 1939 vergaande fusieplannen, maar die werden afgeblazen vanwege de oorlog. Pas in 1964 werden

de oude contacten met meer succes opgepakt. De inmiddels Rotterdamse Bank geheten firma en de Amsterdamse Bank fuseerden tot de Amsterdam-Rotterdam Bank NV, al snel omgedoopt tot Amro Bank.

De Kanaaldijk Noord-West vanaf de voetgangersbrug rond 1965. De Helmondsche Bank heet sinds 1930 Amsterdamsche Bank (fotograaf onbekend).

HELMONDSCH BANK

Agentschap Amsterdamsche Bank

HELMOND.

BIJKANTOREN: Deurne - Gemert - Veghel

ZITDAGEN: Asten - Schijndel - Uden

Alle Bank- en Effectenzaken

Assuranliën

Verhuren van Loketten

in hare BRAND- en INBRAAKVRIJE KLUIS.

Loketten vanaf f 6,— huur per jaar.

DEPOSITO RENTE:

Direct opvraagbaar . . .	3%
Een maand vast . . .	3 1/4%
Drie maanden vast . . .	3 1/2%
Een half jaar vast . . .	4%
Een jaar vast . . .	4 1/2%

Advertentie uit 1929, achter op het boekje 'Brouwhuis, voorheen en thans' door H.N. Ouwerling.

In 1975 kreeg de Amro Bank in Helmond de functie van districtskantoor. Dat bracht een aanzienlijke uitbreiding van activiteiten met zich mee.

In de daaropvolgende jaren ontstond behoefte aan een nieuw districtskantoor. Dat werd het nieuwe pand in de Amro-huisstijl aan Kasteel-Traversal 66. Eind februari 1986 werd het gebouw geopend. Tegelijkertijd sloot het oude kantoor van de Amsterdamse Bank aan de Steenweg, hoek Kanaaldijk. Het kantoor van de (voormalige Rotterdamse) bank aan Markt 24 werd een onderdeel van het nieuwe districtskantoor.⁴⁷

III Fusie tot ABN Amro Bank NV

De grootste twee algemene banken⁴⁸ van Nederland, de ABN en de Amro, begonnen in maart 1990 een onderzoek naar de mogelijkheid te fuseren. Na eerst een ABN Amro Holding NV op te richten met beide banken als werkmaatschappijen, vond de juridische fusie plaats op 22 september 1991. Dankzij de fusie bereikte de nieuwe bank een plaats bij de vijftien grootste banken van de wereld. Het ontstaan van ABN Amro kan gezien worden als het voorlopig sluitstuk van de con-

centratie in het Nederlandse bankwezen. Een ontwikkeling die in 1911 werd ingezet door een van de voorgangers van de bank, de Rotterdamsche Bankvereniging.

Literatuur

ABN Amro; de historie (Amsterdam, 1993)

Bankwezen; een geschiedenis en bronnenoverzicht. Historische bedrijfsarchieven no. 1 (Amsterdam, 1992)

Collectie krantenknipsels gemeentelijke Archiefdienst Helmond rubriek 4.5.5.

Tussen hotel (nu café) De Kegel en café Atgier (nu Stadscafé) ligt de Rotterdamsche bank in 1966 (fotograaf onbekend).

De Algemene Bank Nederland (Markt 14a) in 1966. Vijf jaar later werd aan de linkerzijde een groot stuk aangebouwd (fotograaf onbekend).

M. Daru e.a., *Cultuurhistorische inventarisatie Noord-Brabant; monumenten inventarisatie project gemeente Helmond* (MIPrapport) ('s-Hertogenbosch, 1991)

H. van den Eerenbeemt (red.), *Bankieren in Brabant in de loop der eeuwen. Deel LXXIII van de serie Bijdragen tot de geschiedenis van het zuiden van Nederland* (Tilburg, 1987)

Jos Verschuieren, *Jan Fentener van Vlissingen* (Helmond, 1990)

Joh. de Vries (red.), *Wereldwijd bankieren ABN Amro 1824-1999*

(Amsterdam, 1999)

Cor de Vries, *Piet en Anna* (Helmond/Brussel, 1988)

Welkom bij het nieuwe Amro districts-kantoor in Helmond (Helmond, 1986)

Noten

¹ Met dank aan Jeroen van der Heijden voor het aanleveren van de basisgegevens.

² *Bankieren in Brabant* pag. 198-199.

³ In Engeland en Duitsland was dat proces van concentratie al vanaf het begin van de 19e eeuw gaande. *Wereldwijd bankieren* pag. 254.

⁴ Arnout Willem Lotichius werd geboren te Coevorden op 9 maart 1844 en overleed 25 januari 1937 te Helmond. Hij was een zoon van Nicolaas Gerhardus Lotichius en Helena Catharina Mercier.

⁵ *Bankieren in Brabant* pag. 227. Overigens vergist Van den Eerenbeemt zich. Hij laat Lotichius hertrouwen met een Van Vlissingen.

De nieuwbouw van de AMRO Bank op de hoek van de Kasteel-Traverse met het Zuidende. De foto werd op 5 juni 1986 gemaakt (foto: GA Helmond, L. v.d. Zanden).

- gen. Paulina Matthijsen werd geboren op 25 januari 1861 te Helmond en overleed te Helmond op 2 december 1937.
- 6 GA Helmond, Bevolkingsregister Helmond 1860-1880, deel 1 folio 215.
 - 7 Het washuis aan de Kamstraat werd op een gegeven moment bewoond en kreeg huisnummer 22. GA Helmond, archief 42 inv.nr. 5 akte 34 dd. 23 april 1884; Bevolkingsregister Helmond 1860-1880, deel 2 folio 198 en 1880-1890 deel 2 folio 194.
 - 8 GA Helmond, Bevolkingsregister Helmond 1890-1900 deel 5 folio 107.
 - 9 GA Helmond, Bevolkingsregister Helmond 1900-1913 deel 7 folio 168 en 1913-1925 deel 11 folio 127.
 - 10 GA Helmond, archief 42, inv.nr. 859 akte 226 dd. 30 december 1915; Kadaster Helmond sectie A nr. 2225.
 - 11 GA Helmond, Bevolkingsregister Helmond 1913-1925, deel 11 folio 241.
 - 12 Een Vennootschap Onder Firma (VOF) is een maatschap tot uitoefening van een bedrijf onder gemeenschappelijke naam. Elke vennoot is in principe bevoegd de VOF te vertegenwoordigen, maar is privé ook hoofdelijk aansprakelijk voor de schulden van de VOF.
 - 13 GA Helmond, archief 42 inv.nr. 859 akte 226 dd. 30 december 1915.
 - 14 GA Helmond, Bevolkingsregister Helmond 1890-1900 deel 3 folio 31 en supplement 2 folio 36; periode 1900-1913 deel 4 folio 207.
 - 15 Bankieren in Brabant pag. 229. Een commanditaire vennootschap is een maatschap, aangegaan door een of meer hoofdelijk voor het geheel aansprakelijke vennoten - en een of meer andere personen als geldschietters, de zogenaamde stille vennoten.

- 16 Zie het artikel over J.P. Fokker in Het Bouwbedrijf van 25 september 1931.
- 17 Bankieren in Brabant pag. 229.
- 18 Piet en Anna pag. 54-56.
- 19 GA Helmond, Bevolkingsregister Helmond 1913-1925, deel 11 folio 241.
- 20 GA Helmond, Bevolkingsregister Helmond 1913-1925 deel 7 folio 50 en 1925-1937 deel 9 folio 153. Het echtpaar woont achtereenvolgens op Kanaaldijk L5, Markt 27, Julianalaan 30 en Julianalaan 46.
- 21 Wereldwijd bankieren pag. 257-259.
- 22 GA Helmond, documentatiecollectie rubriek 4.5.5 map Van Mierlo.
- 23 GA Helmond, documentatiecollectie rubriek 4.5.5 map ABN.
- 24 Bankieren in Brabant pag. 248.
- 25 GA Helmond archief 42, inv.nr. 690 akte 17-12-1901, nr. 324. De koninklijke goedkeuring vond plaats op 7 januari 1902.
- 26 Wilhelmus J.H. Prinzen, Julianus Albertus Pistorius, Antonius Joannes Julianus Raijmakers, Carolus A.M. Raijmakers, Arnoldus H.J. van Glabbeek, Petrus C.M. Bogaers, Johannes A.H. Wilbers (boekhouder te Waalwijk), Andreas H. M. Spoorenberg, Louisa Teulings weduwe van Antoon P.H. Prinzen, Cornelia N. Mutsaerts weduwe van Godefridus W. van Glabbeek, Franciscus N.M. Raijmakers en Herman J.J. Holtus.
- 27 Wereldwijd bankieren pag. 254.
- 28 GA Helmond, archief 193 inv.nr. 2.
- 29 GA Helmond, archief 193 inv.nr. 3.
- 30 GA Helmond, Kadaster Helmond inv.nr. 13 artikel 2328/15 en 2659
- 31 GA Helmond, archief 193 inv.nr. 8. Brieven van architect Ouëndag aan de Helmondsche Bank 2 december 1918, 9 en 14 april en 5 mei 1919.
- 32 Zie o.a. G.A. Helmond, archief 193 inv.nr. 8: ingekomen brieven van architect Ouëndag d.d. september 1921.
- 33 Brief Ouëndag 11 mei 1922.
- 34 GA Helmond, archief 193 inv.nr. 10, map 1922. De goedkoopste aanbieding was van Franciscus van der Linden uit Gemert met 124.993 gulden, de duurste van de firma Smulders uit Oisterwijk met ruim 171.000 gulden. Men achtte Van der Linden niet bekwaam genoeg.
- 35 GA Helmond, archief 163 inv.nr. 2, brief 20 september 1922.
- 36 In het Helmondse MIP-rapport staat foutief J.P. Fokker als architect van dit pand vermeld. M. Daru vergist zich met het buurpand aan de Kanaaldijk, dat van Lotichius. (Mip-rapport pag. 56).
- 37 GA Helmond, Kadaster Helmond artikel 2796/1. De verkoop vond plaats in 1925.
- 38 GA Helmond, archief 193 inv.nrs. 3 t/m 5.
- 39 Bankieren in Brabant pag. 241.
- 40 Augustinus werd geboren op 20 maart 1846 te Den Bosch. Hij kwam 23 juni 1880 - als kassier - vanuit Tilburg. Hij had op dat moment drie kinderen bij zijn vrouw Marie Claire Anne Beretzé uit Mechelen. (GA Helmond Bevolkingsregister 1860-1880 deel 1 folio 150). Tussen 1890 en 1900 komt het gezin Van Rijckevorsel te wonen in het pand dat de schoonvader van Arnout Lotichius had laten bouwen: Markt 24. (GA Helmond, Bevolkingsregister 1890-1900 deel 6 folio 241).
- 41 Bernardus Maria Cornelis van Rijckevorsel werd geboren te Helmond in 1885. Hij trouwde met de Amsterdamse Bernardina J.M.C. Heijmeijer. (GA Helmond, Bevolkingsregister 1913-1925 deel 15 folio 76).
- 42 GA Helmond, Kadasteradministratie inv.nr. 21, artikel 3770.
- 43 GA Helmond, Bevolkingstregister 1913-1925 deel 15 folio 76. Wereldwijd bankieren pag. 144; Bankieren in Brabant pag. 275 en 276 voetnoot. GA Helmond, Kadaster Helmond inv.nr. 21 artikel 3625/1 en 5161/1.
- 44 P. de Kroon werd 26 augustus 1906 te Geertruidenberg geboren. J. Spoorenberg op 7 maart 1910 te Helmond.
- 45 GA Helmond, Documentatiecollectie rubriek 4.5.5 map Amrobank.
- 46 De term 'algemeen' duidt aan dat de bank diensten verleent aan zowel de bedrijfsleven als aan particulieren. De banken richten zich vanaf de jaren vijftig van de twintigste eeuw op de particulieren door middel van salarisrekeningen, persoonlijke leningen etc. (Wereldwijd bankieren pag. 342-343).

